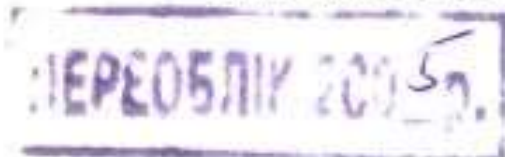

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"

32
B5

Н.І. Власенко, Л.В. Масюк

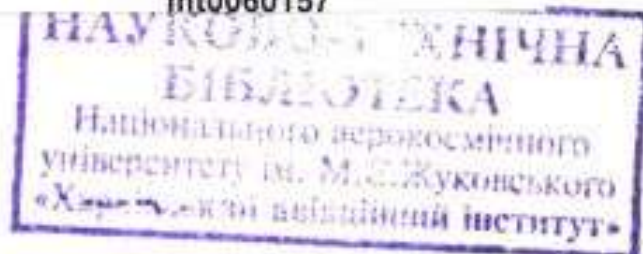
МЕТОДИКА ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ
ПОЗИЧАЛЬНИКА

Навчальний посібник

Научно-техническая
библиотека
"ХАИ"

mt0060157

Харків "ХАІ" 2002

Методика оцінки кредитоспроможності позичальника/ Н.І. Власенко, Л.В. Масюк. – Навч. посібник. – Харків: Нац. аерокосмічний ун-т "Харк. авіац. ін-т", 2002. – 75 с.

Розглянуто методики оцінки якості потенційних позичальників, які використовують комерційні банки в процесі кредитного аналізу.

Проведено порівняльний аналіз цих методик та охарактеризовано їх з точки зору підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків і спроможності максимально захистити банк від ризику неповернення позики.

У ході аналізу виявлено переваги та недоліки, притаманні оцінці якості позичальників, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення процесу оцінки та відбору потенційних позичальників для підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків і поліпшення тим самим якості портфеля банківських позик.

Наведено приклад аналізу фінансового стану позичальників за показниками кредитоспроможності, що використовуються комерційними банками.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Табл. 29. Бібліогр. 25 назв.

Рецензенти: канд. економ. наук М.А. Шевердін,
канд. техн. наук І.Ю. Матюшенко

Розділ 1. ПОНЯТТЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

Основна мета аналізу кредитоспроможності - визначити здатність і готовність позичальника повернути позику, що запитується відповідно до умов кредитного договору. Банк повинен у кожному випадку визначити ступінь ризику, який він готовий взяти на себе, і розмір кредиту, що може бути наданий за даних обставин.

Розглядаючи кредитну заявку, банки враховують багато факторів. Протягом багатьох років службовці банку, що відповідають за надання позик, ураховували такі моменти:

- дієздатність позичальника;
- платоспроможність позичальника;
- його репутація;
- здатність отримувати прибуток;
- володіння активами;
- стан економічної кон'юнктури.

Для отримання таких даних банку потрібна інформація, яка характеризує фінансове становище підприємства. Це зумовлює необхідність вивчення фінансових звітів, можливість появи непередбачених обставин і положення зі страхуванням. Джерелами інформації про кредитоспроможність позичальника можуть бути:

- переговори із заявниками;
- зовнішні джерела;
- інспекція на місці;
- аналіз фінансових звітів.

Основним джерелом інформації для оцінки кредитоспроможності господарських організацій має бути їхній баланс із пояснювальною запискою до нього. Аналіз балансу дозволяє визначити, які кошти має підприємство і який за обсягом кредит ці кошти забезпечують. Однак для обґрунтованого і всебічного висновку про кредитоспроможність клієнтів банку балансових відомостей недостатньо. Аналіз балансу дає лише загальне уявлення про кредитоспроможність, у той час як для висновків про ступінь кредитоспроможності необхідно розраховувати і якісні показники, що оцінюють перспективи розвитку підприємств, їхню життєздатність. Тому як джерело відомостей, необхідних для розрахунку показників кредитоспроможності, варто використовувати дані оперативного обліку, техпромфінплан, дані статистичних органів і анкети клієнта, інформацію постачальників, результати обробки даних обстеження за спеціальними програмами, відомості спеціалізованих бюро за оцінкою кредитоспроможності господарських організацій тощо.

Стабільність банку багато в чому залежить від складу його клієнтів. Надійність, фінансова стійкість клієнтів зменшують банківські ризики, сприяють отриманню банком більш високого прибутку. Однак банк має справу не лише з клієнтами високого класу. Серед них

зустрічаються і такі клієнти, що мають фінансові ускладнення через неправильну організацію виробництва, слабе вивчення ринку, неправильно вибрану стратегію. Вміння правильно визначити можливість клієнта, розпізнати його сильні та слабкі сторони – найважливіша задача кредитних установ.

У вирішенні цієї задачі велике значення надається економічному аналізу кредитоспроможності клієнта – виявленню передумов для отримання кредиту, визначенню можливості повернути його.

Основні напрямки аналізу якості позичальника:

- загальна економічна характеристика клієнта;
- аналіз його виробничого та технічного потенціалів;
- оцінка ефективності використання його основних і оборотних коштів;
- аналіз фінансових результатів діяльності;
- аналіз фінансової стійкості;
- оцінка ліквідності балансу і платоспроможності потенційного позичальника;
- узагальнення результатів аналізу діяльності та підготовка висновків про кредитоспроможність клієнта.

Оцінка якості потенційного позичальника, власне кажучи, являє собою процес аналізу кредиту, що буде йому наданий у випадку позитивного висновку, і визначення ступеня ризику, що прийме на себе банк у випадку його кредитування.

Процес оцінки якості позичальника містить чотири основних етапи:

1. Визначення мети фінансування. На даному етапі аналізу необхідно чітко розуміння сутності заявки клієнта, встановлення обґрунтованості та доцільності запитуваного кредиту, а також відповідність його цілей поточній кредитній політиці банку.

Можна виділити п'ять основних видів кредиту:

- *сезонний кредит;*
- *кредит для конверсії активів;*
- *кредит під рух грошових потоків;*
- *кредит під активи;*
- *проектне кредитування.*

2. Визначення джерел погашення кредиту. Проведений на цьому етапі аналіз дозволяє виділити:

- *первинні джерела погашення кредиту;*
- *вторинні джерела погашення кредиту.*

Мета кредиту та його погашення переплітаються. У такий спосіб аналіз первинних джерел погашення кредиту різний для різних його видів, що особливо виявляється у довгострокових і короткострокових кредитах.

У випадку довгострокового кредитування джерелом погашення виступають надходження від інвестицій, тому необхідно аналізувати довгостроковий прибуток позичальника.

У випадку ж короткострокового кредитування проводиться детальний аналіз циклу обороту активів (сировини - в готову продукцію, товарних запасів - у дебіторську заборгованість та готівку) для того, щоб визначити, які статті балансу можуть бути перетворені в готівку для погашення кредиту. Однак слід зазначити, що єдиним джерелом виплати кредиту є наявні ліквідні кошти позичальника, виділені їм для погашення боргу.

До вторинних джерел погашення кредиту відноситься забезпечення, що є лише додатковим захистом, тому що використання застави не знімає ризику невиконання зобов'язань.

3. Якісна оцінка ризику, пов'язаного з даним позичальником. Основні фактори, що служать оцінками ризику на даному етапі, такі:

- *рух наявних коштів і кредитоспроможність позичальника;*
- *характеристика позичальника;*
- *капітал;*
- *умови;*
- *застава;*
- *обставини* (можливість виникнення форс-мажорних обставин).

Ці фактори є критеріями якісної оцінки ризику.

Використання фінансових показників (див. табл. 1.1) для прийняття управлінських рішень про видачу кредиту ґрунтується на ознаці того, що, з одного боку, використання якісної інформації не є достатньою умовою об'єктивного процесу ухвалення рішення, а з іншого - числа самі по собі становлять невелику цінність. Це привело до розробки надзвичайно практичного виду кількісного аналізу, застосування якого швидко поширилося у всій фінансовій індустрії. Слід зазначити, що аналіз фінансових показників потребує наявності надійної, достовірної та постійно оновлюваної фінансової інформації.

Від правильності й об'єктивності оцінки якості позичальника залежить рішення банку про кредитування клієнтів, а тому й якість сформованого банком кредитного портфеля.

Нижче будуть розглянуті кілька методик оцінки якості потенційних позичальників, які дозволяють тою чи іншою мірою одержати якісну характеристику позичальника щодо його здатності до погашення кредиту, а також дають можливість приймати рішення про кредитування.

Перед ухваленням рішення про надання кредиту банк повинен оцінити кредитоспроможність, платоспроможність і фінансову стійкість позичальника. При цьому відзначимо, що існують розбіжності у визначенні понять "платоспроможність" і "кредитоспроможність".

**Фінансові коефіцієнти, які застосовуються
при проведенні кредитного аналізу**

Показник	Економічний зміст показника
Коефіцієнт власності	Виражає співвідношення інтересів власників і кредиторів підприємства. Чим вище значення коефіцієнта, тим більше фінансово стійке і незалежне від зовнішніх кредиторів підприємство
Коефіцієнт мобільності коштів	Потенційна можливість перетворити активи в ліквідні кошти
Коефіцієнт автономії	Залежність від зовнішніх джерел фінансування. Узагальнена оцінка фінансової стійкості підприємства, що показує розмір залученого капіталу на кожну гривню вкладених в активи підприємства власних коштів
Коефіцієнт фінансової стійкості	Забезпечення заборгованості власним капіталом або ступінь фінансової незалежності позичальника
Коефіцієнт забезпеченості чистим оборотним капіталом	Визначає рівень ліквідності компанії, показуючи наскільки поточні зобов'язання сформовані за рахунок власних оборотних коштів; реальна можливість перетворити активи в ліквідні кошти
Коефіцієнт співвідношення власного капіталу і довгострокової заборгованості	Забезпечення довгострокової кредиторської заборгованості
Фондовіддача	Ефективність використання основних фондів, обсяг реалізації на одну гривню немобільних активів
Рентабельність активів	Ефективність використання сукупних активів
Оборотність мобільних коштів	Ефективність використання оборотних коштів підприємства
Період обертання дебіторської заборгованості	Характеризує середній термін повернення дебіторської заборгованості

Показник	Економічний зміст показника
Період обертання запасів	Кількість днів, протягом яких запаси обертаються в грошові кошти або кошти на рахунках
Рентабельність продажу	Ефективність виробництва продукції, що показує обсяг реалізації на одну гривню реалізованої продукції
Рентабельність основної діяльності	Прибутковість (збитковість) основної діяльності
Рентабельність загального капіталу	Найбільш узагальнюючий показник ефективності використання витрачених коштів незалежно від джерел їх формування. Ефективність інвестицій для власного розвитку
Рентабельність акціонерного капіталу	Ефективність використання акціонерного капіталу
Співвідношення чистого і балансового прибутків	Визначає потенційну можливість самофінансування
Коефіцієнт покриття заборгованості	Найбільш загальна оцінка ліквідності. Дозволяє оцінити, наскільки короткострокові зобов'язання покриваються ліквідними коштами, тобто скільки у підприємства всіх наявних поточних активів
Коефіцієнт загальної ліквідності	Дає більш загальну оцінку ступеня ліквідності з позиції часу, необхідного для виконання поточних зобов'язань, тобто свідчить про терміновість виконання останніх за рахунок швидколіквідних активів
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Здатність швидкого погашення короткострокової заборгованості за рахунок високоліквідних коштів

Платоспроможність підприємства - це його можливість і здатність вчасно погасити всі види зобов'язань і заборгованості. Водночас кредитоспроможність характеризується лише можливістю підприємства погасити кредиторську заборгованість. Разом з тим характеристика кредитоспроможності має бути трохи іншою порівняно з платоспроможністю, оскільки погашення позик можливе за рахунок виторгу від реалізації майна, прийнятого банком у заставу за позицію.

або завдяки використанню гарантії своєчасного повернення коштів, або навіть за рахунок страхування погашення позики.

Застосовувані в даний час і рекомендовані методи оцінки кредитоспроможності спираються головним чином на аналіз даних про діяльність позичальника в попередньому періоді. Крім того, для оцінки можливостей підприємства погашати свої зобов'язання застосовується порівняння даних, що фіксуються в звітності про зобов'язання підприємства.

При різних варіантах оцінки кредитоспроможності їх поєднує те, що вони ґрунтуються на даних звітності та відносяться до попереднього періоду. При всьому значенні такої оцінки вона не може вичерпним чином характеризувати кредитоспроможність позичальника в майбутньому періоді.

Основні недоліки оцінки кредитоспроможності позичальників пов'язані з тим, що вони ґрунтуються на даних звітності, які характеризують становище справ у попередньому періоді.

Доцільно використовувати зарубіжний досвід прогнозування фінансового стану позичальника в майбутньому періоді для того, щоб приймати обґрунтоване рішення про надання позик.

Під час оцінки кредитоспроможності потрібно враховувати майбутні зміни кон'юнктури, у тому числі наявність реальних умов надходження коштів позичальнику від реалізації продукції, беручи до уваги можливість реалізації з урахуванням накресленого рівня цін і майбутніх змін платоспроможного попиту на відповідні види продукції.

Значні розміри відсоткових ставок відбиваються на збільшенні витрат позичальників, а відповідно, і на їхній кредитоспроможності. Природно, це необхідно враховувати при оцінці кредитоспроможності. Становище платіжної дисципліни позичальника має неабияке значення для характеристики його кредитоспроможності.

Варто розглядати неплатежі (у тому числі суми прострочених платежів постачальникам, банку, фінансовим органам) як самостійну групу, а не поділяти їх на різні види кредиторської заборгованості.

Підвищення рівня кредитоспроможності позичальників пов'язано з підвищенням їхньої відповідальності за своєчасне погашення позики. В цьому відношенні заслуговує на увагу послідовне дотримання принципів кредитування, що з деякого часу незаслужено ігнорується.

Розділ 2. МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

2.1. Методика 1. Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб

Рейтингова система оцінки за кредитами юридичних осіб призначена для проведення якісної оцінки кредитоспроможності позичальника і для ухвалення рішення про можливість кредитування.

Рейтингова система дозволяє одержати **бал кредиту** і рішення щодо можливості кредитування у результаті оцінки п'яти складових аналізу:

- загальної характеристики клієнта;
- фінансового стану клієнта;
- характеристики об'єкта, що кредитується;
- забезпечення кредиту;
- юридичних аспектів.

Кожній з наведених вище складових аналізу надано деяке значення в загальній сумі балів. Залежно від того, яка кількість балів набрана позичальником у ході аналізу, визначається ступінь ризику при кредитуванні, а також рішення щодо видачі позики (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Взаємозв'язок балів кредиту і рішення, що рекомендується

Бал кредиту	Група ризику	Рішення, що рекомендується
100 - 81	Мінімальний	Видача можлива
80 – 66	Припустимий	Видача можлива
65 – 51	Підвищений	Видача можлива
50 – 26	Граничний	Видача не рекомендована
25 - 0	Винятковий	Видача категорично не рекомендована

Найважливішою складовою комплексної оцінки ризику і якості позичальника за даною методикою є система розрахунку лімітів кредитування. Вона містить в собі один із методів захисту комерційного банку від кредитного ризику – встановлення лімітів кредитування для позичальників і оцінка фінансового стану позичальників шляхом розрахунку різних фінансових коефіцієнтів, що характеризують фінансову стійкість, ліквідність, рентабельність і ефективність діяльності підприємства–позичальника.

Розрахунок ліміту кредитування є первинним при оцінці якості кредиту і позичальника.

Ліміт кредитування – це затверджений показник, що визначає в кількісному виразі потенціально максимальну величину, в межах якої

банк може здійснювати кредитні операції з даним клієнтом. Методика розрахунку ліміту кредитування базується на комплексному аналізі грошових потоків підприємства в сукупності з його фінансовим станом згідно з документами бухгалтерської звітності:

- баланс (форма 1);
- звіт про фінансові результати і їхнє використання (форма 2);
- дані про рух коштів за всіма рахунками клієнтів.

2.2. Методика 2. Визначення кредитного рейтингу позичальника

Оцінка здатності позичальника до погашення кредиту відповідно даній методиці містить два послідовних етапи аналізу (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема оцінки якості позичальників за методикою 2

Визначення кредитного рейтингу позичальника відбувається на основі розрахунку певних фінансових коефіцієнтів (попередній етап).

Експрес-аналіз балансу позичальника проводиться з метою визначення його здатності до погашення кредиту (заключний етап).

На першому етапі дається попередній висновок про можливість кредитування позичальника, а на заключному етапі на підставі результатів аналізу приймається остаточне рішення про кредитування конкретного позичальника відповідно його можливостям щодо погашення кредиту.

Методика визначення кредитного рейтингу позичальника дозволяє охарактеризувати його можливості щодо погашення кредиту і відсотків за допомогою синтезуючого показника - кредитного рейтингу, що має такі межі:

- дуже високий;
- високий;
- задовільний;
- низький;
- неприйнятний.

На основі системи взаємозалежних показників можна також попередньо оцінити можливість, доцільність і ступінь кредитування потенційного позичальника.

Метою визначення кредитного рейтингу позичальника є попередній аналіз і оцінка:

- платоспроможності потенційного позичальника;
- стійкості та достатності його капіталу;
- ліквідності;
- ефективності діяльності.

Кредитний рейтинг позичальника використовується для ухвалення рішення про здійснення контролю за поточними змінами у фінансовому положенні позичальника, а також за проведенням комерційної операції, що кредитується.

Для оцінки кредитного рейтингу позичальника використовуються такі показники:

1. Грошовий потік (ГП) і прогнозований грошовий потік (ПГП), які дозволяють визначити поточну і майбутню платоспроможність потенційного позичальника та можливість повернення кредиту і відсотків з нього.

Грошовий потік розраховується за формулою

$$\text{ГП} = \text{В} - \text{ПЗ},$$

де **В** - виторг від реалізації (форма 2 "Звіт про фінансові результати і їхнє використання");

ПЗ - поточні (короткострокові) зобов'язання (форма 1 "Баланс").

Прогнозований грошовий потік визначається так:

$$\text{ПГП} = \text{ГП} * \text{СТР},$$

де **СТР** - середній темп росту грошового потоку.

Оскільки виторг підприємства відображається у формі 2 наростаючим підсумком з початку року, то, не маючи даних про його конкретне значення за місяцями, СТР визначити неможливо. Отже, значення СТР приймемо рівним 1.

Прогнозований грошовий потік необхідно порівняти з оптимальним грошовим потоком. Оптимальне значення грошового

поток визначається множенням суми запитуваного кредиту на відсоткову ставку за користування їм.

2. Коефіцієнт прогнозу банкрутств (КПБ), за допомогою якого можлива попередня оцінка фінансової стійкості позичальника:

$$\text{КПБ} = \text{ГП} / \text{ЗКЗ},$$

де **ЗКЗ** - загальна кредиторська заборгованість.

Оптимальне значення КПБ більше або дорівнює 0,26.

3. Коефіцієнт покриття загальної заборгованості (КПЗЗ), що характеризує рівень достатності власного капіталу позичальника:

$$\text{КПЗЗ} = \text{ЗКЗ} / \text{ВК},$$

де **ВК** - власний капітал (підсумок першого розділу пасиву балансу).

4. Ліквідаційна вартість – показник, за допомогою якого можна попередньо оцінити рівень ліквідності позичальника:

$$\text{ЛВ} = \text{ЛА} / \text{ККЗ},$$

де **ЛА** - легкорезалізовані активи;

ККЗ - короткострокова кредиторська заборгованість.

Оптимальне значення ЛВ більше або дорівнює 1.

5. Рамбурсна здатність показує частину виторгу від реалізації, яку позичальник змушений відрахувати на відшкодування поточної кредиторської заборгованості, або дає попередню оцінку ефективності використання позикових коштів. Рамбурсна здатність визначається за формулою

$$\text{РЗ} = \text{В} / \text{ККЗ}.$$

Оптимальне значення РЗ - до 0,8.

Фактичне значення показників розраховується як на початок, так і на кінець звітного періоду. Але у зв'язку з тим, що дані форми 2, які використовуються для розрахунку рамбурсної здатності, прогнозованого грошового потоку і коефіцієнта прогнозу банкрутств, приводяться на кінець звітного періоду наростаючим підсумком, значення даних показників розраховуються тільки на кінець звітного періоду.

Вибір перелічених показників зумовлений:

- взаємозв'язком і взаємозалежністю;
- можливістю експрес-оцінки та аналізу фінансового стану позичальника;
- простотою розрахунків;
- можливістю повторного огляду розрахунків;
- виключенням впливу інфляційних процесів на величину показників;
- виключенням показників, що входять до статей балансу (використовуються в розрахунках) і можуть бути навмисно перекручені позичальником.

Після розрахунку вказаних вище показників визначається кредитний рейтинг потенційного позичальника (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Шкала визначення кредитного рейтингу позичальника

Кредитний рейтинг	Показники				
	Грошовий потік, що прогнозується	Коефіцієнт прогнозованих банкруств	Коефіцієнт покриття загальної заборгованості	Ліквідаційна вартість	Рамбурсна здатність
Дуже високий	Більше оптимального в 1,5 раза		Оптимальне значення показників		
Високий	Більше оптимального в 1,2 раза		Відхилення від оптимального значення будь-якого, але тільки одного з показників		
Задовільний	Оптимальний		Відхилення від оптимального значення будь-яких двох показників		
Низький	-		Відхилення від оптимального значення двох будь-яких показників		
Неприйнятний	-		Відхилення від оптимального значення трьох і більше показників		

На підставі наданого позичальнику рейтингу кредитний інспектор приймає попереднє рішення про можливість надання позики й умови кредитування (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Залежність можливостей і умов надання позики від кредитного рейтингу позичальника

Кредитний рейтинг	Можливість видачі та попередні умови кредитування
Дуже високий	Пільговий відсоток за користування кредитом. Контроль за фінансовим станом не обов'язковий
Високий	Відсоток за користування кредитом устанавлюється на рівні середньої ставки, що діє на ринку. Контроль за фінансовим станом не обов'язковий

Кредитний рейтинг	Можливість видачі та попередні умови кредитування
<i>Задовільний</i>	Кредит може бути наданий на загальних засадах Здійснюється поточний контроль за фінансовим станом
<i>Низький</i>	Кредит може бути наданий за завищеною ставкою, що включає премію за ризик. Здійснюється контроль за документообігом
<i>Неприйнятний</i>	Не приймається

Експрес-аналіз балансу і кредитоспроможності позичальника містить розрахунок коефіцієнтів, що характеризують:

- фінансову стійкість позичальника;
- ефективність використання коштів підприємства;
- ліквідність.

У підсумку робиться висновок про здатність потенційного позичальника до погашення кредиту. Схему експрес-аналізу позичальника наведено на рис. 2.2.

У результаті проведеного аналізу позичальника за допомогою фінансових коефіцієнтів робиться висновок про його фінансовий стан, можливості погашення позики і відсотків за користування позиченими коштами.

2.3. Методика 3. Рейтингова система оцінки кредитоспроможності позичальника

Комерційні банки, надаючи кредити позичальникам, враховують перспективи їхнього повернення. Тому перед тим як видати кредит, банк повинен оцінити пов'язаний з ним ризик і, у першу чергу, імовірність непогашення позики в обумовлений договором термін. Ризик кредитування позичальника банк оцінює за допомогою аналізу його фінансового положення.

Сучасна банківська практика використовує безліч способів оцінки фінансового положення позичальника. Серед них найбільшого визнання набула якісна оцінка позичальника на основі аналізу фінансових показників.

Оцінка кредитоспроможності – це якісна оцінка позичальника, що дається банком до прийняття рішення питання про можливість й умови кредитування і дозволяє передбачати імовірність своєчасного повернення позик та їхнє ефективне використання. Оцінку кредитоспроможності позичальника за даною методикою подано на рис. 2.3.

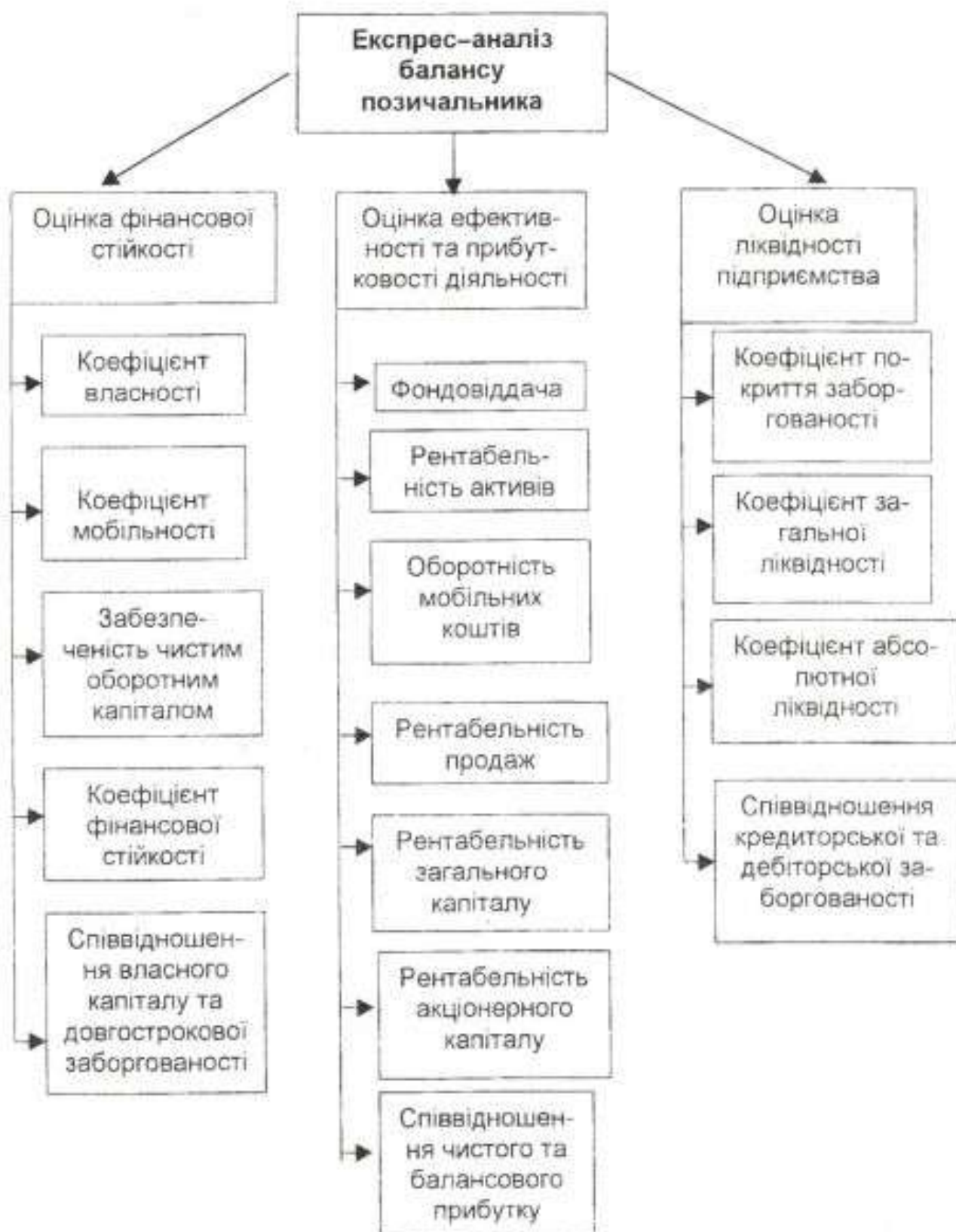

Рис. 2.2. Експрес-аналіз балансу позичальника

Рис. 2.3. Оцінка кредитоспроможності за методикою 3

Фактори, що враховуються при оцінці кредитоспроможності позичальника, дозволяють говорити про готовність позичальника повернути позику в зазначений термін.

Головними джерелами інформації для проведення аналізу фінансового стану позичальника є форма 1 - "Баланс підприємства" і форма 2 - "Звіт про фінансові результати і їхнє використання". Процес аналізу кредитоспроможності містить чотири основні стадії:

1. Аналіз ліквідності.
2. Аналіз оборотності поточних активів.
3. Аналіз платоспроможності та фінансової стійкості.
4. Аналіз прибутковості.

1. Аналіз ліквідності.

Однією з найважливіших умов фінансової стійкості компанії є її здатність погашати свої зобов'язання у встановлений термін. Аналіз ліквідності компанії визначається за допомогою показників, перелічених нижче.

- **Ліквідність балансу**, що визначається наявністю чистого оборотного капіталу (ЧОК).

- **Коефіцієнт покриття заборгованості (КП)**. Теоретично виправданим вважається значення 2 – 2,25. У випадку, якщо співвідношення дорівнює 3:1, це означає, що відбувається перетворення зайвих поточних активів у непотрібні, тобто це свідчить про неефективне управління фінансами.

- **Коефіцієнт загальної ліквідності (КЗЛ)**. Теоретично виправданим вважається значення 0,7 – 0,8.

Ступінь ліквідності окремих статей поточних активів не однакова, тому що різна швидкість перетворення їх у готівку. Можна виділити три класи ліквідних коштів:

1. Ліквідні кошти першого класу – кошти і короткострокові фінансові вкладення. До них відносяться засоби на поточних, валютних та інших грошових рахунках в установах банків і короткострокові фінансові вкладення.

2. Ліквідні кошти другого класу – легкореалізовані вимоги, надані коштами в розрахунках, для перетворення яких у готівку потрібен певний час. До них відносяться дебіторська заборгованість, що виникла під час комерційних і некомерційних операцій, і аванси, видані покупцям. Аналіз дебіторської заборгованості варто проводити також у розрізі окремих дебіторів.

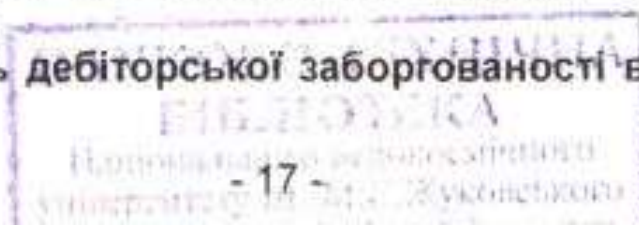
3. Ліквідні кошти третього класу, надані повільно реалізованими активами, залишками виробничих запасів, МБП, незавершеного виробництва і готової продукції. В умовах стабільної економіки збільшення матеріальних поточних активів свідчить про зниження ліквідності, тому що це призводить до уповільнення оборотності коштів, збільшення витрат на обслуговування товарно-матеріальних запасів і до прямих затрат. В умовах інфляції необхідно орієнтуватися на сировину, матеріали, напівфабрикати і на зростання ринкових цін.

Для визначення ступеня ліквідності компанії важливим є не тільки оцінка якості ліквідних активів, але й оцінка якості короткострокових зобов'язань. Тенденція зростання кредиторської заборгованості і особливо збільшення простроченої кредиторської заборгованості становить підвищену небезпеку для ліквідності компанії.

2. Аналіз оборотності поточних активів.

Показники оборотності дають якісну характеристику стану поточних активів, розрахунок оборотності яких виконується як у цілому, так і в розрізі складових. Оборотність поточних активів у днях обороту визначається як середня хронологічна до одноденного обороту з реалізаціі:

- **оборотність дебіторської заборгованості в днях обороту (ОДЗ);**

- **період оборотності матеріальних запасів (ПОЗ).**

Оцінка швидкості обороту дебіторської заборгованості та запасів проводиться шляхом порівняння з даними попереднього періоду і середньогалузевими значеннями.

3. Аналіз платоспроможності та фінансової стійкості.

Платоспроможність – це достатність загальних активів для виконання зобов'язань як короткострокового, так і довгострокового характеру. Показники платоспроможності називаються показниками структури джерел, або показниками покриття. З їхньою допомогою проводиться оцінка фінансового ризику, властивого при вкладенні коштів кредиторів у дане підприємство.

- **Коефіцієнт власності (КВ)** – ключовий показник платоспроможності, що виражає співвідношення інтересів власників та інтересів підприємства.

- **Коефіцієнт забезпеченості чистим оборотним капіталом (КЗ).** Теоретично його оптимальне значення 0,5.

4. Аналіз прибутковості.

Аналіз прибутковості – це оцінка ефективності використання вкладених у виробництво коштів. Ефективність виробничої діяльності характеризують показники рентабельності:

- **рентабельність продажів (РП);**
- **рентабельність основної діяльності (Р);**
- **рентабельність загального капіталу (РЗК)**

За підсумками розрахунку фінансових показників визначається сумарна кількість балів, на підставі яких позичальнику надається визначений клас кредитоспроможності і відповідне до нього рішення про можливість кредитування.

Вагомість окремих фінансових показників за групами наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Вагомість показників оцінки кредитоспроможності позичальника

<i>Бал</i>	<i>Показник</i>
Група показників ліквідності	
10 0	Ліквідність балансу
	Наявність ЧОК
	Відсутність ЧОК

Бал	Показник
	Коефіцієнт покриття заборгованості <i>К П</i>
20	$КП \geq 2$
15	$1,5 \leq КП < 2$
10	$1,0 \leq КП < 1,5$
5	$0,35 \leq КП < 1,0$
0	$КП < 0,35$
	Коефіцієнт загальної ліквідності <i>К ЗЛ</i>
20	$КЗЛ \geq 0,8$
10	$0,5 \leq КЗЛ < 0,8$
5	$0,35 \leq КЗЛ < 0,5$
0	$КЗЛ < 0,35$
	Група показників оборотності
	Оборотність дебіторської заборгованості
20	До 30 днів
15	Від 30 до 60 днів
10	Від 60 до 90 днів
5	Від 90 до 180 днів
0	Понад 180 днів
	Період оборотності запасів
20	До 30 днів
15	Від 30 до 60 днів
10	Від 60 до 90 днів
5	Від 90 до 180 днів
0	Понад 180 днів
	Група показників платоспроможності <i>К фінан. стану</i>
	Коефіцієнт власності
20	$КВ \geq 0,6$
15	$0,3 \leq КВ < 0,6$
5	$КВ < 0,3$
	Коефіцієнт автономії
20	$КА < 0,3$
15	$0,3 \leq КА < 0,5$
5	$0,5 \leq КА < 0,8$
0	$КА \geq 0,8$
	Коефіцієнт забезпеченості чистим оборотним капіталом
10	$КЗ \geq 0,5$
5	$0,2 \leq КЗ < 0,5$
0	$КЗ < 0,2$

Бал	Показник
Група показників прибутковості	
Рентабельність продажів	
15	РП $\geq 20\%$
10	$10\% \leq \text{РП} < 20\%$
5	$1 \leq \text{РП} < 10\%$
0	Збиток
Рентабельність основної діяльності	
15	$P \geq 20\%$
10	$10\% \leq P < 20\%$
5	$1 \leq P < 10\%$
0	Збиток
Рентабельність загального капіталу	
10	РЗК $\geq 15\%$
8	$8\% \leq \text{РЗК} < 15\%$
5	$1 \leq \text{РЗК} < 8\%$
0	Збиток

Залежно від кількості балів, набраних кожним позичальником при проведенні аналізу (див. табл. 2.4), їм надаються певний клас кредитоспроможності та рішення, що рекомендується, про видачу кредиту (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Взаємозв'язок класу кредитоспроможності позичальника і рішення про можливість кредитування

Сума балів	Клас кредитоспроможності	Група ризику
144 - 180	Відмінна кредитоспроможність	Ризик мінімальний, видача можлива
108 - 143	Гарна кредитоспроможність	Ризик прийнятний, видача можлива
72 - 107	Задовільна кредитоспроможність	Ризик підвищений, видача можлива
0 - 35	Незадовільна кредитоспроможність	Ризик високий, видача кредиту не рекомендується

Надання рейтингу кредитоспроможності є остаточним моментом аналізу потенційного позичальника за даною методикою.

Контроль за ходом погашення позики і виплатою відсотків за нею є важливим етапом усього процесу кредитування. Він полягає в

періодичному аналізі кредитного досьє позичальника, перегляді кредитного портфеля банку і проведенні аудиторських перевірок.

Кредитний архів – це база кредитного моніторингу. В ньому зосереджується вся необхідна документація: фінансові звіти, переписування, аналітичні огляди кредитоспроможності, заставні документи і т.д.

Кожен банк має свою систему ведення кредитного досьє. Звичайно документи згруповані в такі розділи:

- документи з позики (копії кредитної угоди, боргових зобов'язань, гарантійних листів, свідоцтво на право підпису документів);

- фінансова й економічна інформація (баланси, звіти про прибутки і збитки, аналітичні таблиці, звіти про грошові надходження, бізнес-плани, податкові декларації);

- запити і звіти про кредитоспроможність (ставки кредитних агентств, телефонні запити, переписування);

- матеріали по забезпеченню позики (документи про право вступу у володіння, фінансові свідчення про заставу, документи про передачу прав за внесками і цінними паперами, заставні і т.д.);

- переписування і пам'ятні записки (переписування з клієнтом з питань кредиту, запис телефонних розмов, довідки про стан поточного рахунка клієнта).

Кредитний портфель служить основним джерелом доходів банку й одночасно – головним джерелом ризику для розміщення активів. Від структури і якості портфеля банку значною мірою залежать стійкість банку, його репутація, фінансовий успіх. Тому у всіх банках ведеться контроль за якістю позик, що знаходяться в портфелі, проводиться незалежна експертиза і виявлення випадків відхилення від прийнятих стандартів і цілей кредитної політики банку. Кредитні працівники і службовці уважно аналізують склад портфеля з метою виявлення надмірної концентрації кредитів у певних галузях або в окремих позичальників, а також проблемних позик, що потребують утручання з боку банку.

Програми контролю над кредитним портфелем залежать від типу банку, його спеціалізації, прийнятих ним методів оцінки кредитоспроможності. Наприклад, банку, що видає багато позик підприємствам у галузях, які зазнають спаду виробництва, можна проводити систематичну перевірку справ своїх позичальників кожні 2 – 3 місяці. Часто застосовується диференційований підхід: найнадійніші кредити підлягають перевірці один раз на рік, тоді як проблемні позики потребують постійного аналізу і контролю.

Перевірка позики може полягати в повторному аналізі фінансових звітів, відвідуванні підприємства позичальника, перевірці документації, забезпечення і т.д. При контрольній перевірці знову проглядається питання про відповідність даної позики цілям і

настановам кредитної політики банку, аналізується кредитоспроможність і фінансовий стан клієнта, рентабельність операції і т.д.

Багато банків у ході чергової контрольної перевірки надають позикам рейтинг, що являє собою підсумкову оцінку кредиту за рядом параметрів. Класифікація позик за рейтингом дозволяє банку контролювати склад кредитного портфеля.

Аудиторська перевірка позик проводиться спеціальним відділом. Ця перевірка аналогічна контролю кредитного портфеля, але вона, як правило, здійснюється негласно працівниками незалежних служб, не зв'язаних із кредитними відділами.

Метою аудиторського контролю є відповіді на такі запитання:

- який стан кредитних архівів банку, чи проводиться їхнє відновлення;
- чи здійснюють керівництво і звичайні співробітники кредитних підрозділів регулярне обстеження портфеля позик;
- чи правильно визначено рейтинг;
- чи відповідає робота кредитного відділу письмовому меморандуму про кредитну політику;
- яка загальна якість кредитного портфеля;
- чи достатні резервні фонди банку для покриття збитків за безнадійними позиками.

Результати аудиторської перевірки відбиваються в спеціальному звіті, що подається раді директорів. У звіті мають бути оцінка якості всього кредитного портфеля на момент перевірки і характеристика ефективності роботи керівництва і персоналу кредитних відділів. Крім того, аудитори дають свої рекомендації щодо поліпшення роботи та зміни сформованих методів і форм кредитування в банку.

Розділ 3. ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ ЗА НАВЕДЕНИМИ МЕТОДИКАМИ

3.1. Характеристика позичальників, що підлягають аналізу

У даному розділі будуть проаналізовані чотири позичальники (табл. 3.1) за методиками, описаними у попередньому розділі.

Таблиця 3.1

Характеристика кредитів*

Критерії характеристики	Підприємство А	Підприємство Б	Підприємство В	Підприємство Г
Мета одержання кредиту	Виплата заробітної плати	Поповнення власних оборотних коштів	Поповнення власних оборотних коштів	Закупівля сировини для забезпечення процесу виробництва
Тип кредиту	Коротко-строковий	Коротко-строковий	Коротко-строковий	Середньо-строковий
Термін	120 днів	48 днів	90 днів	6 місяців
Сума	650 тис. грн.	1600 тис. грн.	150 тис. дол.	900 тис. грн.
Відсоткова ставка	45 %	63%	65%	63%
Умови погашення кредиту	Частинами, протягом дії кредиту	Наприкінці терміну дії кредитної угоди	Наприкінці терміну дії кредитної угоди	Щомісяця, рівними частинами згідно з графіком погашення
Умови погашення відсотків	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця
Забезпечення	Готова продукція, майнові права	Товар в обороті	Товар в обороті, нове обладнання	Транспортні засоби, виробниче устаткування
Вартість забезпечення	995 тис. грн.	2250 тис. грн.	188 тис. дол.	1330 тис. грн.

Оцінку якості позичальників за методикою 1 "Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб" подано в табл. 3.2 - 3.7.

* Використано інформацію про неіснуючі підприємства.

**Рейтингова оцінка ризику за кредитами.
Загальна характеристика клієнта**

Критерії характеристики	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Термін функціонування підприємства	Функціонує більше п'яти років	1	Функціонує більше п'яти років	1	Функціонує більше п'яти років	1	Функціонує більше п'яти років	1
Право власності на основні фонди	Є власником більшості основних фондів	2	Є власником більшості основних фондів	2	Є власником більшості основних фондів	2	Є власником більшості основних фондів	2
Місцезнаходження позичальника	Банк і позичальник знаходяться в одному населеному пункті України	1	Банк і позичальник знаходяться в одному населеному пункті України	1	Банк і позичальник знаходяться в одному населеному пункті України	1	Банк і позичальник знаходяться в одному населеному пункті України	1
Джерела погашення кредиту	З прибутку й інших власних коштів	4	Прибутку й інших власних коштів не досить	0,5	Підприємство збиткове, інших власних коштів не досить	0	Прибутку й інших власних коштів не досить	0,5
Ділова активність клієнта	Індекс зростання ділової активності клієнта вище індексу інфляції	1	Індекс зростання ділової активності клієнта нижче індексу інфляції	0	Індекс зростання ділової активності клієнта вище індексу інфляції	1	Індекс зростання ділової активності клієнта нижче індексу інфляції	0
Співвідношення «реалізація-кредит»	Обсяг реалізації продукції перевищує суму кредиту більше ніж у три рази	4	Обсяг реалізації продукції перевищує суму кредиту більше ніж у три рази	4	Обсяг реалізації продукції перевищує суму кредиту більше ніж у три рази	4	Обсяг реалізації продукції декілька перевищує суму кредиту	1

Критерії характеристики	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Співвідношення «прибуток-кредит»	Прибуток підприємства більше ½ суми кредиту	4	Прибуток незначний	0	Підприємство збиткове	0	Прибуток підприємства більше ½ суми кредиту	4
Диверсифікованість	Диверсифікованість діяльності відсутня	0	Диверсифікованість діяльності відсутня	0	Диверсифікованість діяльності є	0	Диверсифікованість діяльності відсутня	0
Кредитна історія	Підприємство мало прострочення виплати боргу і пролонгації кредитів	3	Підприємство не допускало прострочення виплати боргу	3	Підприємство не користувалося послугами кредитування банку, що кредитує	0	Підприємство не допускало прострочення виплати боргу, але мали місце пролонгації кредиту	2
Оцінка розділу	Близька до бездоганної	14	Задовільна	11,5	Задовільна	11	Задовільна	11,5

Таблиця 3.3

Аналіз фінансового стану

Показники	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Фінансова незалежність	Бездоганна	6,5	Бездоганна	6,5	Бездоганна	6,5	Бездоганна	6,5
Прибутковість	Бездоганна	6,5	Незадовільна	0	Незадовільна	0	Задовільна	4
Ефективність	Близька до незадовільної	0,2	Задовільна	4	Незадовільна	0	Задовільна	4
Платоспроможність	Близька до бездоганної	6,3	Задовільна	4	Бездоганна	6,5	Задовільна	4
Оцінка розділу	Близька до бездоганної	19,5	Задовільна	14,5	Задовільна	13	Задовільна	18,5

Характеристика проекту, що кредитується

Критерії характеристики	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Об'єкт кредитування	Виплата заробітної плати	3	Виплата заробітної плати, поповнення власних коштів	3	Поповнення власних оборотних коштів	3	Поповнення власних оборотних коштів – закупівля сировини	3
Термін кредиту	Кредит надається на термін більше трьох місяців	0	Кредит надається на термін до двох місяців	1	Кредит надається на термін три місяці	1	Кредит надається на термін більше трьох місяців	0
Суб'єкт кредитування	Позичальник – постійний клієнт банку, що зберігає свої кошти на депозитному й іншому рахунках у банку	5	Позичальник – постійний клієнт банку наявність декількох поточних рахунків у банку	2	Позичальник – постійний клієнт банку, всі поточні рахунки знаходяться в банку, що кредитує	5	Позичальник – постійний клієнт банку, один з рахунків знаходиться в банку	2
Розмір кредиту	Розмір власних коштів більше запитуваного кредиту	2	Розмір власних коштів більше запитуваного кредиту	2	Розмір власних коштів більше запитуваного кредиту	2	Розмір власних коштів більше запитуваного кредиту	2
Порядок погашення	Кредит погашається частинами (згідно з графіком) протягом дії кредитного договору	1	Кредит погашається одноразово по закінченні дії кредитного договору	0	Кредит погашається одноразово по закінченні дії кредитного договору	0	Кредит погашається рівномірно за графіком	1
Строк окупності проекту	Строк окупності проекту більше терміну погашення кредиту	0	Строк окупності проекту більше терміну погашення кредиту	0	Строк окупності проекту більше терміну погашення кредиту	0	Строк окупності проекту менше терміну погашення кредиту	2

Критерії характеристики	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Місце-знаходження контрагента і позичальника	Контрагенти перебувають за межами України	0	Контрагенти знаходяться в різних населених пунктах України	0,5	Контрагенти знаходяться в одному населеному пункті	1	Контрагенти знаходяться в різних населених пунктах України	0,5
Можливість контролю з боку банку	Клієнт має можливість надавати поточну інформацію за вимогою банку	1	Клієнт має можливість надавати поточну інформацію за вимогою банку	1	Клієнт має можливість надавати поточну інформацію за вимогою банку	1	Клієнт має можливість надавати поточну інформацію за вимогою банку	1
Дослідження ринку і наявність контрактів	Згідно з контрактами сума оплат покупцям за продукцію, що поставляється, менше суми кредиту	0	Підприємство документально не підтвердило можливість повернення кредиту	0	Можливість повернення кредиту документально підтверджена наявністю контрактів на закупівлю сировини і продукції	1	Підприємство документально не підтвердило можливість повернення кредиту	0
Оцінка розділу	Задовільна	12	Задовільна	9,5	Близька до бездоганної	14	Задовільна	11,5

Таблиця 3.5

Забезпечення

Оцінка забезпечення	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Оцінка розділу	Задовільна	20	Задовільна	20	Задовільна	20	Незадовільна	0
Оцінка розділу	Задовільна	20	Задовільна	20	Задовільна	20	Незадовільна	0

Юридичні аспекти

	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Оцінка юридичних аспектів	Зауважень до документів, що підтверджують право власності на предмет застави, і до документів, що дозволяють провести операцію, описану в ТЕО, немає	10	Зауважень до документів, що підтверджують право власності на предмет застави, і до документів, що дозволяють провести операцію, описану в ТЕО, немає	10	Зауважень до документів, що підтверджують право власності на предмет застави, і до документів, що дозволяють провести операцію, описану в ТЕО, немає	10	Зауважень до документів, що підтверджують право власності на предмет застави, і до документів, що дозволяють провести операцію, описану в ТЕО, немає	10
Оцінка розділу	Задовільна	10	Бездоганна	10	Бездоганна	10	Бездоганна	10

Таблиця 3.7

Підсумкова таблиця (за результатами табл. 3.2 - 3.6)

	Підприємство А	Бал	Підприємство Б	Бал	Підприємство В	Бал	Підприємство Г	Бал
Підсумкова оцінка	Припустимий ризик, видача можлива	75,5	Підвищений ризик, видача можлива	63,5	Припустимий ризик, видача можлива	68	Підвищений ризик, видача можлива	51,5

Ризик, пов'язаний з кредитуванням позичальника А, є припустимим для банку, що кредитує. Загальна характеристика клієнта оцінена близько до бездоганної, аналіз фінансового стану підприємства А характеризує його як фінансово стійке і платоспроможне, з високим рівнем рентабельності. Забезпечення,

надане потенційним позичальником, оцінено задовільно, немає зауважень до юридичних аспектів. Незважаючи на те, що операція, яка кредитується, не приносить додаткової вартості (видача заробітної плати робітникам і службовцям), надходження від основної діяльності дозволяють здійснити кредитування даного підприємства.

Підприємство Б в усіх напрямках аналізу, за винятком юридичних аспектів, оцінених бездоганно, характеризується задовільно. Пов'язаний із кредитуванням даного позичальника ризик кваліфікується відповідно до рейтингу як підвищений, але кредитування можливе.

Підприємство В має дуже суперечливі показники, що характеризують фінансовий стан. Відповідно до набраної кількості балів фінансовий стан оцінено як задовільний (див. табл. 3.3). Загальна характеристика клієнта оцінена задовільно, а проект, що кредитується, – близький до бездоганного. Можливість повернення кредиту підтверджена наявністю контрактів на закупівлю продукції. Підприємством надано задовільне забезпечення. Претензій з юридичної точки зору до підприємства немає. Таким чином, відповідно до рейтингу ризик за умов кредитування підприємства В визначено як припустимий, і кредитування позичальника є для банку можливим.

Підприємство Г за більшістю параметрів оцінено задовільно, відсутність претензій до юридичних аспектів дозволило характеризувати їх бездоганно. Однак незадовільне забезпечення ускладнює можливість відшкодування збитків, що можуть виникнути у випадку проблемного погашення кредиту. Відповідно до рейтингу ризик кредитування підприємства Г – підвищений, але видача позики банком можлива.

Віднесення підприємств-позичальників до певної групи ризику є результатом їхньої оцінки відповідно до розглянутої методики.

Оцінку якості позичальників за методикою 2 «Визначення кредитного рейтингу позичальника» подано в табл. 3.8 – 3.10.

Відповідно до шкали визначення кредитного рейтингу позичальника (перший етап) підприємству А надано «високий» кредитний рейтинг, тому що від оптимального значення в гіршу сторону є відхилення тільки за одним показником – коефіцієнтом рамбурсної здатності. Значення інших показників відповідають установленим вимогам.

Високий кредитний рейтинг припускає можливість кредитування даного позичальника і установлення відсотка за користування кредитом за середньоринковою ставкою.

Другий етап оцінки позичальника за даною методикою припускає розрахунок фінансових коефіцієнтів для перевірки можливостей позичальника до погашення кредиту, тобто оцінку його платоспроможності.

**Визначення кредитного рейтингу
потенційних позичальників**

Підприємство	Значення	Прогнозований грошовий потік (тис. грн.)	Коефіцієнт прогнозу банкрутства	Коефіцієнт покриття загальної заборгованості	Ліквідаційна вартість	Рамбурсна здатність
А	Оптимальне значення (ОЗ)	286,65	$\geq 0,26$	-	-	-
	Фактичне значення (початок періоду) (ФЗПП)	-	-	0,29	1,17	-
	Фактичне значення (кінець періоду) (ФЗКП)	-768,7	-0,1	0,21	1,3	0,89
	Відхилення (+/-)	-	-	-0,08	1,13	-
Б	ОЗ	1 008	$\geq 0,26$	$< 1,00$	$\geq 1,00$	$< 0,80$
	ФЗПП	-	-	0,19	0,96	-
	ФЗКП	10 396,7	0,29	0,19	0,91	1,29
	Відхилення (+/-)	-	-	-	-0,05	-
В	ОЗ	1 833	$\geq 0,26$	$< 1,00$	$\geq 1,00$	$< 0,80$
	ФЗПП	-	-	0,22	1,32	-
	ФЗКП	-306 453	-0,81	0,27	1,49	0,14
	Відхилення (+/-)	-	-	0,05	0,17	-
Г	ОЗ	567	$\geq 0,26$	$< 1,00$	$\geq 1,00$	$< 0,80$
	ФЗПП	-	-	0,25	0,87	-
	ФЗКП	-1 978,5	-0,12	0,5	1,05	0,85
	Відхилення (+/-)	-	-	0,25	-0,82	-

Дані умовні.

Експрес-аналіз підприємств А та Б*

Показник	Підприємство А				Підприємство Б			
	ОЗ	ФЗПП	ФЗКП	(+/-)	ОЗ	ФЗПП	ФЗКП	(+/-)
Показники фінансової стійкості								
Коефіцієнт власності	0,50	1,08	0,78	-0,3	0,50	0,84	0,83	-0,01
Коефіцієнт мобільності коштів	0,50	0,33	0,45	0,12	0,50	0,2	0,19	-0,01
Забезпеченість чистим оборотним капіталом	0,20	0,31	0,28	0,03	0,20	0,08	-0,02	-
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,00	4,88	3,45	1,43	1,00	5,4	5,03	-0,37
Співвідношення власного капіталу і довгострокової заборгованості	4,00	-	-	-	4,00	6005,7	5863,9	-141,8
Показники ефективності діяльності								
Фондовіддача (грн.)	-	-	0,33	-	-	-	0,29	-
Рентабельність активів (грн.)	-	-	0,23	-	-	-	0,24	-
Оборотність мобільних коштів (грн.)	-	-	0,74	-	-	-	1,49	-
Рентабельність продажів (%)	-	-	19	-	-	-	3,9	-
Рентабельність акціонерного капіталу (%)	-	-	6	-	-	-	1,2	-
Співвідношення чистого і балансового прибутків (%)	-	-	79	-	-	-	26	-
Показники ліквідності								
Коефіцієнт покриття заборгованості	2,00	1,45	1,38	-0,07	2,00	1,08	0,98	-0,1
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,00	0,35	0,41	0,06	1,00	0,38	0,35	-0,03
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,30	0,00	0,00	-	0,30	0,00	0,01	0,01
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	1,00	0,35	0,33	-0,02	1,00	0,38	0,34	-0,04

* Дані умовні.

Експрес-аналіз підприємств В та Г*

Показник	Підприємство В				Підприємство Г			
	ОЗ	ФЗПП	ФЗКП	(+/-)	ОЗ	ФЗПП	ФЗКП	(+/-)
Показники фінансової стійкості								
Коефіцієнт власності	0,50	0,82	0,79	-0,03	0,50	0,8	0,79	-0,01
Коефіцієнт мобільності коштів	0,50	0,36	0,46	0,1	0,50	0,2	0,21	0,01
Забезпеченість чистим оборотним капіталом	0,20	0,32	0,36	0,04	0,20	-0,14	0,05	0,19
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,00	4,53	3,9	-0,63	1,00	4,64	4,75	0,11
Співвідношення власного капіталу і довгострокової заборгованості	4,00	7249,1	67,78	-7181,3	4,00	31,5	22,3	-9,2
Показники ефективності діяльності								
Фондовіддача (грн.)	-	-	0,05	-	-	-	0,20	-
Рентабельність активів (грн.)	-	-	0,03	-	-	-	0,20	-
Оборотність мобільних коштів (грн.)	-	-	0,11	-	-	-	1,00	-
Рентабельність продажів (%)	-	-	Збиток	-	-	-	8,80	-
Рентабельність загального капіталу (%)	-	-	Збиток	-	-	-	1,50	-
Рентабельність акціонерного капіталу (%)	-	-	Збиток	-	-	-	2,00	-
Співвідношення чистого і балансового прибутків (%)	-	-	Збиток	-	-	-	0,50	-
Показники ліквідності								
Коефіцієнт покриття заборгованості	2,00	1,47	1,57	0,1	2,00	0,87	1,05	0,18
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,00	0,29	0,39	0,1	1,00	0,26	0,39	0,13
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,30	0,01	0,01	-	0,30	0,01	0,01	-
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	1,00	0,28	0,31	0,03	1,00	0,24	0,37	0,13

* Розрахунки ведуться за даними балансу. В даному випадку вони умовні.

Підприємству А надано кредитний рейтинг «неприйнятний», тому що від оптимального значення відхиляються три показники: прогнозований грошовий потік, коефіцієнт прогнозу банкрутств і рамбурсна здатність (див. табл. 3.8). Відповідно до даної методики за таким кредитним рейтингом кредитування звичайно не проводиться.

Співвідношення власного капіталу і довгострокової заборгованості порахувати неможливо, тому що підприємство не має довгострокових кредитів.

На підставі проведеного аналізу фінансових коефіцієнтів можна сказати, що різких змін у фінансовому стані підприємства за звітний період не відбулося, підприємство фінансово стійке, висока рентабельність продажів, гарна оборотність мобільних коштів. Однак показники ліквідності говорять про низьку здатність підприємства відповідати за своїми поточними зобов'язаннями: показник покриття заборгованості нижче оптимального рівня на 0,6 од.; дуже низьке значення коефіцієнта абсолютної ліквідності пояснюється недостатністю коштів для покриття короткострокової кредиторської заборгованості підприємства і підтримки високого рівня ліквідності; 60% фінансового покриття належить запасам. Негативний прогнозований грошовий потік можна пояснити також нестачею коштів, тому що короткострокова заборгованість підприємства перевищує виторг від реалізації продукції, що, у свою чергу, спричинило відхилення від оптимального значення коефіцієнта прогнозу банкрутств. У цілому фінансове положення підприємства можна характеризувати як задовільне. В зв'язку з цим можна порекомендувати надати підприємству А рейтинг «низький», що припускає можливість кредитування підприємства за підвищеною відсотковою ставкою зі здійсненням постійного контролю за фінансовим положенням позичальника.

Підприємству Б надано кредитний рейтинг «задовільний», бо, незважаючи на те, що прогнозований грошовий потік перевищує оптимальний у 10 разів, від оптимального значення відхиляються два показники: ліквідаційна вартість і рамбурсна здатність (див. табл. 3.8). Такий рейтинг припускає можливість кредитування на загальних засадах із проведенням поточного контролю за фінансовим станом позичальника.

Співвідношення власного капіталу і довгострокової заборгованості порахувати неможливо, тому що підприємство не має довгострокових кредитів.

На підставі аналізу можна сказати, що підприємство Б фінансово незалежне, має хороші показники фінансової стійкості, однак у нього спостерігається нестача власних оборотних коштів, що знижує реальну можливість перетворити активи в ліквідні кошти; високий показник оборотності мобільних коштів, але в цілому показники ефективності діяльності низькі. Показники покриття заборгованості підтверджують

здатність підприємства розраховуватися з заборгованістю в перспективі, але спостерігається нестача високоліквідних коштів для покриття поточних зобов'язань, що й зумовило виникнення потреби підприємства в додатковому фінансуванні. Покриття заборгованості майже на 70% належать запасам, інша частина покривається за рахунок дебіторів. Порівняно з початком звітної періоду значних змін у фінансовому стані не спостерігається, що свідчить про відносну стабільність діяльності підприємства. В цілому фінансовий стан позичальника відповідає наданому на попередньому етапі аналізу кредитному рейтингу.

Підприємству В відповідно до даної методики надається кредитний рейтинг «низький». Кредитування такого підприємства можливе тільки за підвищеною відсотковою ставкою, що включає премію за ризик, при постійному поточному контролі за документообігом і фінансовим станом позичальника.

Результати аналізу свідчать про фінансову стійкість підприємства В та незалежність його від зовнішніх джерел фінансування. Показник покриття показує потенційну можливість розраховуватися з заборгованістю, але велику частину фінансового покриття складають запаси, а погашення поточних зобов'язань підприємство може здійснювати тільки за рахунок дебіторської заборгованості, тому що величина високоліквідних коштів дуже незначна. Показники ліквідності говорять про непрофесійне використання коштів підприємства, що є збитковим. Наявність збитків не тільки в звітному, але й у попередніх періодах свідчить про високу собівартість виробництва, неефективне використання наявних у підприємства господарських коштів і непрофесійне керування ресурсами підприємства (див. табл. 3.10). В результаті можна зробити висновок: підприємству В необхідно надати рейтинг «неприйнятний», тому що його діяльність не є прибутковою, у той час як прибуток – основне джерело погашення кредиту, і здатність до погашення позики є сумнівною.

Підприємству Г надається кредитний рейтинг «неприйнятний», тому що від оптимального значення відхиляються такі показники: прогнозований грошовий потік, прогноз банкрутств і рамбурсна здатність (див. табл. 3.8).

У результаті більш детального аналізу фінансових коефіцієнтів підприємство характеризують низькі показники ефективності використання коштів підприємства, зумовлені нестачею чистого оборотного капіталу і перевищенням заборгованості підприємства над її поточними активами (див. табл. 3.10), значення показників ліквідності підтверджують відсутність у підприємства можливості швидкого погашення заборгованості за рахунок високоліквідних активів (коштів) – усе це підтверджує наданий підприємству Г кредитний рейтинг, що передбачає відмову від кредитування даного позичальника.

Оцінку якості позичальників за методикою 3 «Рейтингова система оцінки кредитоспроможності позичальника» подано в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Рейтинг кредитоспроможності підприємств

Показник	Підприємство А		Підприємство Б		Підприємство В		Підприємство Г	
	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал
Показники ліквідності								
Ліквідність балансу ЧОК (тис. грн.)	2 818,3	10	-579,5	0	204 644	10	617	10
Коефіцієнт покриття заборгованості (КП)	1,38	10	0,98	5	1,57	15	1,05	10
Коефіцієнт загальної ліквідності (КЗЛ)	0,41	5	0,35	5	0,39	5	0,39	5
Показники оборотності								
Оборотність дебіторської заборгованості (ОДЗ), дні	65	10	49	15	343	0	66,4	10
Період оборотності запасів (ПОЗ), дні	205	0	90,8	5	1091	0	140,9	5
Показники платоспроможності								
Коефіцієнт власності (КВ)	0,78	20	0,83	20	0,79	20	0,79	20
Коефіцієнт автономії (КА)	0,29	20	0,2	20	0,26	20	0,21	20
Коефіцієнт забезпеченості чистим оборотним капіталом (КЗ)	0,28	5	-0,02	0	0,36	5	0,05	0
Показники прибутковості								
Рентабельність продажів (РП), %	12,9	10	0,22	0	Збиток	0	2,45	5
Рентабельність основної діяльності (Р), %	25,2	15	4,5	5	Збиток	0	10,9	10
Рентабельність загального капіталу (РЗК), %	4,5	5	0,96	0	Збиток	0	1,5	5

Показник	Підприємство А		Підприємство Б		Підприємство В		Підприємство Г	
	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал	Фактичне значення	Бал
Підсумкова оцінка	Гарна кредитоспроможність, видача можлива	110	Задовільна кредитоспроможність, видача можлива	75	Сумнівна кредитоспроможність, видача не рекомендована	70	Задовільна кредитоспроможність, видача можлива	100

Гарна кредитоспроможність підприємства А зумовлена наявністю чистого оборотного капіталу, що забезпечує ліквідність балансу підприємства. Підприємство фінансово незалежне від зовнішніх кредиторів і позикових джерел фінансування. Про високу ефективність поточної діяльності та плідне використання наявних у підприємства господарських ресурсів свідчать високі показники рентабельності продукції та рентабельності основної діяльності. Однак наявність у складі фінансового покриття високої частки запасів за умов великого періоду їхнього збереження на підприємстві, а тому й низької оборотності знижує платоспроможність підприємства, що негативно відбивається на його здатності відповідати своїм поточним зобов'язанням.

Задовільна кредитоспроможність підприємства Б зумовлена (див. табл. 3.11) відсутністю чистого оборотного капіталу, що викликає потребу підприємства у фінансових ресурсах, невисокими показниками покриття і загальної ліквідності, однак оборотність запасів і дебіторської заборгованості знаходиться на прийнятному рівні, забезпечуючи достатню якість активів. Крім того, високі витрати на виробництво за умов невисокої віддачі виробничих фондів і активів, зумовлюють, у свою чергу, невисокі значення показників рентабельності. Підприємство фінансово стійке і незалежне від зовнішніх кредиторів. Це дозволяє віднести позичальника Б до класу підприємств із задовільною кредитоспроможністю.

Підприємство В збиткове, а тому й нерентабельне, тобто вкладені у виробництво фінансові та інші (матеріальні, трудові) ресурси не окупають себе. Підприємство має незадовільні показники оборотності, однак є фінансово стійким і незалежним від зовнішніх кредиторів. Задовільні показники ліквідності, з огляду на вищеперераховані недоліки, зумовлюють сумнівну кредитоспроможність даного під-

приємства, а тому й невпевненість у можливостях підприємства щодо погашення отриманого кредиту.

Баланс підприємства Г в цілому ліквідний, що забезпечено наявністю чистого оборотного капіталу. Підприємство фінансово стійке і не залежить від зовнішніх кредиторів. Однак оборотність запасів низька, що знижує платоспроможність підприємства; крім того, незначна вага чистих мобільних активів знижує маневреність власного капіталу. Показники рентабельності невисокі, що зумовлює відповідну ефективність поточної діяльності. Усі перераховані вище моменти відбито в табл. 3.11, і вони характеризують кредитоспроможність підприємства як задовільну.

3.2. Порівняльна характеристика методик оцінки якості позичальників

Відомо, що від правильності й об'єктивності оцінки якості позичальників залежить не тільки прийняте банком рішення про кредитування й умови кредитної угоди, але і, у першу чергу, якість кредитного портфеля, який формується банком. Комерційний банк самостійно розробляє систему оцінки якості позичальників, що відповідає його кредитній політиці та вимогам контролюючих органів. Однак у процесі складання методик для проведення такого аналізу банки в Україні мають безліч труднощів. Вони пов'язані з відсутністю необхідної достовірної та надійної інформації, поданої позичальниками.

В Україні одержати надійну інформацію про фінансовий стан позичальника майже неможливо, тому що вона здебільшого не підлягала аудиторській перевірці та не є повною за змістом, обсягом і наявністю поданих документів.

Більшість комерційних банків України проводять оцінку кредитоспроможності позичальників шляхом розрахунку різних фінансових коефіцієнтів на підставі даних бухгалтерської звітності («Балансу» і «Звіту про фінансові результати і їхнє використання»). Тому методики оцінки фінансового стану позичальників спираються на інформацію, яку банки реально можуть одержати, а також на аналіз зазначених форм фінансової звітності підприємств.

Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб передбачає оцінку позичальників за п'ятьома напрямками. Головним серед них є *аналіз фінансового стану* потенційного позичальника. Він проводиться в процесі визначення фінансового ліміту кредитування шляхом розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості, платоспроможності, оборотності запасів і дебіторської заборгованості, а також рентабельності. Таким чином, разом з оцінкою фінансового стану позичальника визначається максимальна сума, у межах якої банк із найменшим для себе ризиком може кредитувати даного позичальника.

Основний недолік аналізу фінансового положення позичальника за даною методикою – використання коефіцієнтів, що дають найзагальнішу, занадто поверхову характеристику досліджуваних явищ, за відсутності аналізу взаємного впливу показників один на одного і без аналізу якості цих показників.

Так, наприклад, під час розрахунку коефіцієнта покриття не враховується якість активів, що використовуються як забезпечення зобов'язань. Значення показника може бути задовільним, але реально не відповідає значенню показника платоспроможності. 1,57 відповідає необхідному рівню, однак 85% фінансового покриття складають виробничі запаси, які відносять до найменш ліквідних оборотних коштів, до того ж період їхньої оборотності в даного підприємства складає більше 1000 днів. Водночас кошти складають тільки близько 0,6% величини покриття поточних зобов'язань, а інша частина приходить на дебіторську заборгованість, період оборотності якої - майже рік (342 дні), що характеризує структуру фінансового покриття як незадовільну.

Усі ці невраховані моменти негативно впливають на остаточний результат аналізу і ведуть до перекрученого уявлення про реальний стан справ на підприємстві – завищення/заниження остаточних результатів оцінки підприємства.

Другим за значністю аналізованим параметром даної методики є забезпечення кредиту. З одного боку, це цілком обгрунтовано: нестабільність економічної, політичної, правової ситуації в Україні, загальна криза виробництва – все це ускладнює процес прогнозування фінансового стану позичальника, який залежить не тільки від внутрішніх, але й зовнішніх факторів (фінансового стану його контрагентів, ситуації в галузі, стану економічної кон'юнктури та ін.) на більш-менш тривалий період. З іншого боку, банкам необхідно переходити від переваги застави до якості самих клієнтів. Варто пам'ятати, що забезпечення – це лише додатковий захист за вже прийнятим кредитом, тому що використання застави не знижує ризику невиконання позичальником своїх зобов'язань. Застава сама по собі не впливає на ступінь ризику. Вона лише надає кредитору можливість одержання грошей за своїми фінансовими вимогами у випадку несплати боргу за кредитом.

Відповідно до розглянутої методики наявність прийнятного для банку забезпечення знижує ступінь ризику, властивого під час кредитування конкретного позичальника. Це ще раз свідчить про те, що оцінка забезпечення повинна бути додатковою складовою аналізу, прийнятного з погляду платоспроможності позичальника. Проте в умовах економіки нашої країни забезпечення залишається одним із головних аспектів при проведенні оцінки якості позичальника.

Загальна характеристика клієнта дає узагальнену характеристику позичальника і його діяльності. На даному етапі оцінюються такі суб'єктивні показники:

- термін функціонування;
- право власності на основні фонди;
- джерела погашення кредиту;
- ділова активність;
- диверсифікованість діяльності;
- кредитна історія;
- співвідношення прибутку й обсягу реалізації та суми кредиту.

При аналізі проекту, що кредитується, оцінюються:

- об'єкт кредитування;
- термін і розмір кредиту;
- строк окупності й обґрунтованість об'єкта, що кредитується, а також можливість поточного контролю з боку банку за діяльністю позичальника.

Юридичні аспекти характеризують ризик банку, пов'язаний із правовою стороною питання: обґрунтованістю і правовим захистом кредитної угоди між банком і позичальником.

Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб, на відміну від інших розглянутих методик оцінки позичальників, найбільше відповідає рекомендаціям щодо оцінки фінансового стану НБУ.

Методика розглядає такі об'єктивні показники діяльності підприємства:

- обсяг реалізації (співвідношення обсягу реалізації та суми запитуваного кредиту);
- прибуток або збитки (показники рентабельності, співвідношення прибутку та суми кредиту);
- коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття), однак методика не припускає розрахунку показника абсолютної ліквідності, що рекомендується, для розрахунку НБУ;
- рентабельність;
- грошові потоки (оцінюється розмір надходжень коштів на рахунки підприємства: стабільність надходжень та їх тенденції збільшення/ зменшення, середньомісячний розмір надходжень на рахунки підприємства - базова величина під час визначення фінансового ліміту кредитування);
- фінансова стійкість (коефіцієнт фінансової стійкості, фінансова незалежність), але коефіцієнт автономії не розраховується, тому що він є оберненою величиною до коефіцієнта фінансової незалежності;
- період оборотності дебіторської заборгованості та склад дебіторів позичальника, однак склад і динаміка кредиторської заборгованості не аналізуються.

Більшість рекомендацій НБУ з оцінки фінансового стану в даній методиці врахована.

На відміну від першої методики при визначенні кредитного рейтингу позичальника (методика 2) головним компонентом аналізу є визначення здатності потенційного позичальника забезпечувати могутній грошовий потік. Грошовий потік характеризує можливість повернення кредиту та відсотків з нього, а також дає попередню оцінку платоспроможності позичальника. Інші показники, на підставі яких надається кредитний рейтинг, з різних сторін оцінюють здатність позичальника до погашення своїх поточних зобов'язань.

Усі коефіцієнти, що пропонуються для аналізу позичальника, можна об'єднати в три групи:

- коефіцієнти фінансової стійкості;
- коефіцієнти рентабельності (ефективності);
- коефіцієнти платоспроможності (ліквідності).

Розрахунок цих коефіцієнтів дозволяє більш детально оцінити фінансове положення позичальника. Більшість з них відповідають фінансовим показникам, пропонованим для розрахунку в третій методиці «Визначення рейтингу кредитоспроможності позичальників». Наприклад, до них відносяться: коефіцієнт покриття і загальної ліквідності, коефіцієнт власності, коефіцієнт забезпеченості чистим оборотним капіталом, а також рентабельність продажів. Однак методикою не передбачено розрахунок показників оборотності та рентабельності основної діяльності, що дають уявлення про якість активів, ефективність поточної діяльності і використання ресурсів підприємства. Методика не відбиває якість дебіторської заборгованості як фінансового покриття короткострокових зобов'язань підприємства.

Відсутність чіткого взаємозв'язку між результатами аналізу фінансового стану підприємства і наданням кредитного рейтингу позичальнику робить процес ухвалення остаточного рішення про кредитування суб'єктивним і є негативним аспектом для даної методики.

Дана методика на відміну від рейтингової системи оцінки ризиків не припускає вивчення й оцінку таких суб'єктивних характеристик позичальника, які свідчать про ефективність керування, кредитну історію, джерела погашення кредиту і його обґрунтованість, надану заставу та ін.

Таким чином, оцінка якості позичальника відповідно до цієї методики передбачає тільки кількісний аналіз фінансового стану потенційного позичальника на основі об'єктивних показників без урахування суб'єктивних параметрів його діяльності, що, у свою чергу, може призвести до перекручування кінцевого результату оцінки позичальника, тому що коефіцієнти самі по собі не можуть відбити стан підприємства в цілому і теж досить суб'єктивні.

Методика визначення кредитного рейтингу позичальника в частині оцінки об'єктивних показників майже цілком відповідає рекомендаціям щодо оцінки фінансового стану НБУ. Єдиний момент, що не відбитий у методиці, – аналіз динаміки і складу дебіторської та кредиторської заборгованостей. Що ж стосується відображення в аналізі суб'єктивних факторів, то про це було сказано вище.

Методика рейтингової оцінки кредитоспроможності позичальника пропонує робити оцінку кредитоспроможності шляхом аналізу основних фінансових показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. Ці показники об'єднані в групи, кожній з яких надано певну кількість балів (тобто загальну суму балів, яку повинен набрати позичальник у ході оцінки його показників). У зв'язку з тим, що банк у першу чергу повинен звертати увагу на фінансову незалежність підприємства і його ліквідність, відповідним групам коефіцієнтів надається найбільша вага в загальній кількості балів.

Недоліком такої методики є те, що вона, як і дві попередні, не передбачає аналіз і оцінку взаємного впливу показників, а також структурний (якісний) аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Крім того, якісна оцінка позичальника не містить, як і в другій методиці, аналіз таких суб'єктивних факторів кредитоспроможності, як характеристика позичальника, наявність забезпечення, джерела погашення й обґрунтованість кредиту та ін.

Методика визначення рейтингу кредитоспроможності, як і методика визначення кредитного рейтингу позичальників, не відбиває оцінку суб'єктивних параметрів діяльності позичальників. Усі фінансові коефіцієнти, що рекомендуються НБУ, присутні, за винятком показників, що характеризують динаміку і склад дебіторської заборгованості. Великим недоліком є також відсутність аналізу грошових потоків для забезпечення повернення кредиту і відсотків.

Ефективність методик оцінки якості позичальників полягає в тому, що вони повинні «відсіювати» тих потенційних позичальників, фінансовий стан та інші суб'єктивні аспекти діяльності яких дають підстави кредитору сумніватися в тому, що виданий кредит, включаючи відсотки за користування, буде погашено у встановлений термін і в повному обсязі відповідно до умов кредитного договору.

Оскільки ідеальних позичальників дуже мало і банкам приходится мати справи з підприємствами, що мають різні потенційні можливості погашення кредиту, то необхідність наявності ефективної методики оцінки стає очевидною, тим більше що надійність і фінансова стійкість клієнтів зменшують банківські ризики і сприяють одержанню банком більш високого доходу.

Саме тому головна задача при розробці якісної методики оцінки позичальників – правильно визначити можливості клієнта, його сильні та слабкі сторони, здатності кожного конкретного підприємства до по-

гашення отриманих кредитів. Це необхідно для прийняття правильних і документально обґрунтованих рішень про кредитування. При цьому потрібно також брати до уваги і кредитну політику комерційного банку з урахуванням його пріоритетів в галузі кредитної діяльності.

На підставі вищевикладеного можна сказати, що економічна ефективність методик оцінки якості позичальників з точки зору захисту комерційного банку від зайвого кредитного ризику полягають у виявленні з числа потенційних позичальників тих підприємств, фінансовий стан і кредитоспроможність яких незадовільні і можуть надалі призвести до збитків для банку у випадку їхнього кредитування.

Таким чином, та методика є найефективнішою, яка дозволяє об'єктивно оцінити підприємства, виявити найменш надійних і неплатоспроможних потенційних позичальників і сформуванню якісний кредитний портфель за принципом найбільшої безпеки для банку.

Розглянемо ефективність застосування проаналізованих методик оцінки позичальників.

Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб важливе значення надає наявності в позичальника солідного забезпечення кредиту разом з гарним фінансовим станом. Однак пріоритетом при кредитуванні користуються підприємства, що є постійними клієнтами банку і зберігають свої кошти на його рахунках, причому бажано, щоб обсяг реалізації продукції або прибуток перевищував суму запитуваного кредиту хоча б у кілька разів.

З огляду на дані обставини при оцінці чотирьох розглянутих підприємств за даною методикою одержуємо такі результати:

- для підприємств А та В встановлено припустимий ступінь ризику, і кредитування їх можливе;
- для підприємств Б та Г встановлено підвищений ступінь ризику, але кредитування відповідно до методики можливе.

Дане рішення не є правильним для всіх розглянутих підприємств, що багато в чому пояснюється недоліками під час вибору фінансових показників, які були описані вище.

Методика визначення кредитного рейтингу позичальників віддає перевагу підприємствам, здатним створювати постійний достатній грошовий потік, що є основним джерелом погашення короткострокових банківських кредитів. «Лейтмотивом» цієї методики є платоспроможність підприємства, тобто достатність у нього власних коштів для погашення своїх поточних зобов'язань.

Таким чином, після проведення аналізу й оцінки підприємств маємо такі результати:

- підприємство Г не кредитується однозначно;
- підприємству Б надано рейтинг «задовільний», кредитування може проводитися на загальних засадах за умов поточного контролю за діяльністю підприємства-позичальника;

- з підприємствами А та В ситуація спірна, викликана відсутністю чіткого взаємозв'язку результатів аналізу на першому і другому його етапах.

Так, підприємству А спочатку було надано рейтинг «неприйнятний», при якому підприємство звичайно не кредитують. Однак після більш детального аналізу (другий етап) фінансовий стан підприємства можна оцінити як задовільний і в цілому надати йому кредитний рейтинг «низький», що припускає кредитування за завищеною ставкою відсотка за умов постійного контролю за фінансовим станом позичальника.

Аналогічним чином підприємству В, що має за підсумками першого етапу аналізу рейтинг «низький», після аналізу за допомогою фінансових коефіцієнтів можна надати кредитний рейтинг «неприйнятний», тому що фінансовий стан підприємства можна оцінити в цілому як незадовільний, і такому підприємству в кредиті має бути відмовлено.

Методика рейтингової оцінки кредитоспроможності позичальників найбільшу увагу приділяє ліквідності (з урахуванням якості ліквідних активів) і фінансовій стійкості підприємства. У результаті аналізу позичальників за даною методикою маємо такі результати:

- підприємство А має «гарну» кредитоспроможність, видача кредиту можлива;

- підприємствам Б та Г надано «задовільний» рейтинг кредитоспроможності, що також припускає можливість кредитування таких позичальників;

- у підприємства В рейтинг кредитоспроможності «сумнівний», і кредитування такого позичальника не рекомендується.

Результат оцінки якості позичальників, проведеної за розглянутими методиками, можна подати у такий спосіб (табл. 3.12).

Для найефективнішого з погляду добору і подальшого «відсіювання» неблагонадійних позичальників, повернення якими отриманого кредиту викликає сумніви банку, а також зниження кредитного ризику кредитного портфеля, а тому й комерційного банку в цілому, існує методика 2 «Визначення кредитного рейтингу позичальників».

**Результат оцінки якості позичальників
за розглянутими методиками**

Методика	Підприємство	Група ризику і рейтинг	Рішення щодо кредитування
Методика 1 «Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб»	Підприємство А	Припустимий ризик	Видача можлива
	Підприємство Б	Підвищений ризик	Видача можлива
	Підприємство В	Припустимий ризик	Видача можлива
	Підприємство Г	Підвищений ризик	Видача можлива
Методика 2 «Визначення кредитного рейтингу позичальників»	Підприємство А	Низький рейтинг	Видача можлива
	Підприємство Б	Задовільний рейтинг	Видача можлива
	Підприємство В	Неприйнятний рейтинг	Видача можлива
	Підприємство Г	Неприйнятний рейтинг	Видача не рекомендується
Методика 3 «Рейтингова система оцінки кредитоспроможності позичальників»	Підприємство А	Гарна кредитоспроможність	Видача можлива
	Підприємство Б	Задовільна кредитоспроможність	Видача можлива
	Підприємство В	Сумнівна кредитоспроможність	Видача не рекомендується
	Підприємство Г	Задовільна кредитоспроможність	Видача можлива

Незважаючи на всі недоліки, вона є більш твердою під час проведення оцінки фінансового стану позичальників, а тому й більш ефективною, тому що шляхом ретельного добору потенційних клієнтів знижує тим самим ступінь ризику, властивий для кредитної діяльності банку. У ході аналізу підприємства В та Г визнані некредитоспроможними, а тому й кредитування двох найбільш ризикованих позичальників не рекомендується.

Методика 3 «Визначення рейтингу кредитоспроможності позичальників» порівняно з попередніми методиками є другою за ефективністю. У результаті аналізу не рекомендується видача кредиту тільки одному позичальнику – підприємству В, що потрапляє до класу позичальників із сумнівною кредитоспроможністю, а також через наявність недоліків під час вибору оцінних показників; ступінь ризику за деякими позичальниками є заниженою, що не відповідає дійсності.

Найменш ефективною з точки зору зниження кредитного ризику банку є методика 1 «Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб»; тому що оцінні показники даної методики не дозволяють об'єктивно оцінити потенційних позичальників, і ступінь ризику за кожним конкретним позичальником виходить заниженою порівняно з реальністю, а насправді ймовірність непогашення кредиту залишається високою. Відповідно до даної методики кредитування всіх розглянутих позичальників є можливим для банку, що забезпечує підвищену ймовірність настання кредитного ризику, яка пов'язана з кредитуванням високоризикованих позичальників (підприємств В і Г).

Методики оцінки якості позичальників, що були проаналізовані, мають один загальний недолік – значущість і підбір напрямків аналізу так званих факторів ризику носять суб'єктивний характер. Це багато в чому залежить від вимог кредитної політики і процедури формування кредитного портфеля банку, які у кожному банку різні.

Головною проблемою під час складання методик оцінки якості потенційних позичальників, по-перше, є якісний підбір показників, необхідних для проведення об'єктивної оцінки потенційних позичальників, тому що саме від них залежить результат аналізу фінансової звітності підприємства, а тому й група ризику, до якої будуть унаслідок цього віднесені позичальники.

По-друге, інформація, на підставі якої проводиться аналіз позичальників, подана в Україні формою 1 «Баланс підприємства» і формою 2 «Звіт про фінансові результати і їхнє використання», що надаються за певний звітний період (квартал, півріччя, 9 місяців і рік), як правило, яка передує аналізу і складається на певну дату. Таким чином, дані мають статичний характер, і за першим звертанням позичальника до банку визначити тенденції поліпшення/погіршення в його діяльності практично неможливо.

По-третє, коефіцієнти для аналізу не завжди можуть дати об'єктивну характеристику фінансового стану позичальника в зв'язку з інфляцією, особливостями перехідного стану в економіці України, специфікою діяльності позичальника згідно з галузевою направленістю, що потребує порівняння із середньогалузевими показниками за умов

відсутності необхідної для порівняння інформації. Крім того, бухгалтерська звітність, вельми часто не підтверджена аудиторською перевіркою, може містити завідомо перекохану інформацію, внаслідок чого її вірогідність ставиться під сумнів.

По-четверте, наданої позичальником інформації не досить для проведення якісного фінансового аналізу. Підприємства України здебільшого не складають звіти про рух коштів, що унеможлиблює проведення аналізу грошових потоків, який є одним із головних і необхідних етапів оцінки позичальників.

Об'єктивна оцінка якості позичальників дозволить:

1) знизити ризик сформованого комерційним банком кредитного портфеля в цілому;

2) регулювати рівень ризику портфеля позик ще на стадії його формування з метою підвищення якості;

3) беручи на себе високий ризик, пов'язаний із кредитуванням окремих позичальників, забезпечувати високу прибутковість кредитних операцій за умов збереження ризику портфеля на припустимому для банку рівні;

4) контролювати якісний склад портфеля позик, що, зокрема, зумовлено необхідністю створення резерву на покриття можливих втрат за позиками;

5) більш ефективно керувати своїми кредитними ресурсами.

Зміни, що відбуваються в економіці України, припускають істотні зміни у відносинах банків із суб'єктами господарювання. Банки як комерційні організації несуть під час проведення своїх операцій найрізноманітніші ризики. Висока ризикованість банківської діяльності головним чином пов'язана з умовами і результатами діяльності його клієнта.

Фінансова стійкість банку має бути забезпечена кваліфікованим вибором партнерів на ринку споживачів банківських послуг.

Найважливішим засобом такого вибору є економічний аналіз якості клієнта. За допомогою такого аналізу керівництво банку одержує інформацію, яка дозволяє оцінити ймовірність виконання клієнтом своїх зобов'язань і приймати відповідні управлінські рішення.

Отже, проведено порівняльний аналіз вищенаведених методик та охарактеризовано їх з точки зору підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків і спроможності максимально захистити банк від ризику неповернення позики.

У наступному розділі розглянемо аналіз фінансового стану позичальника. Це дасть змогу більш детально дослідити проблеми, пов'язані з оцінкою кредитоспроможності позичальника та дозволить

зробити висновок про необхідність впровадження в банківську практику комплексної методики оцінки якості позичальників.

Розділ 4. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Наведемо приклад аналізу фінансового стану позичальника. Для цього розглянемо два балансових звіти позичальника (річний звіт і звіт за півроку). В агрегованому вигляді баланси підприємства подано в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Баланси підприємства*

Стаття балансу	На 1 січня, тис. грн.	У відсотках до підсумку	На 1 липня, тис. грн.	У відсотках до підсумку	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Оборотні активи:	37527,43	14,5	40356,80	15,6	2829,37	7,5
у т.ч. кошти	2853,55	1,1	7421,56	2,9	4568,01	160,1
Розрахункові й інші поточні активи:	34673,88	13,4	32935,24	12,7	-1738,64	-5,0
у т.ч. розрахунки з дебіторами	13429,92	1,3	14075,53	5,4	10645,61	310,4
Товарно-матеріальні запаси	31194,54	12,1	18809,26	7,2	-12385,28	-39,7
Інші поточні активи:	49,42	0,0	50,46	0,0	1,04	2,1
у т.ч. короткострокові цінні папери	49,42	0,0	50,46	0,0	1,04	2,1
Основні кошти	106669,96	41,3	105085,7	40,5	-1584,21	-1,5
Імобілізовані активи:	113932,63	44,1	114011,87	43,9	79,24	0,1
у т.ч. збитки	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	-
БАЛАНС АКТИВІВ	258130,01	100	259454,42	100	1324,40	0,5
Зобов'язання усього:	15331,91	5,9	13981,83	5,4	-1350,08	-8,8
у т.ч. довгострокові зобов'язання	4398,20	1,7	4398,20	1,7	0,00	0,0
Короткострокові зобов'язання	10933,70	4,2	9583,62	3,7	-1350,08	-12,3
Інші зобов'язання	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	
Власний капітал:	242798,11	94,1	245472,59	94,6	2674,48	1,1
у т.ч. статутний капітал	116,26	0,0	116,26	0,0	0,00	0,0

* Дані умовні.

Стаття балансу	На 1 січня, тис. грн.	У відсотках до підсумку	На 1 липня, тис. грн.	У відсотках до підсумку	Абсолютна зміна	Відносна зміна, %
Резервний капітал	48,40	0,0	48,40	0,0	0,00	0,0
Інші фонди	55767,12	21,6	58441,61	22,5	2674,49	4,8
Нерозподілений прибуток минулих років	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	
Нерозподілений прибуток звітного року	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	
Додатковий капітал	186866,32	72,4	186866,32	72,0	0,00	0,0
БАЛАН ПАСИВІВ	258130,01	100	259454,42	100	1324,41	0,5

Переважну частку активу і пасиву балансу складають основні кошти (близько 40,5% від валюти балансу), незавершене будівництво, а також товарно-матеріальні запаси (12,1 і 7,2%).

Пасив позичальника сформовано на 95% за рахунок власних коштів і на 4% за рахунок короткострокових зобов'язань, що свідчить про недостатню активність підприємства в сфері роботи із залучення кредитних ресурсів.

У цілому структура балансу добра. Підприємство не залежить від позикових ресурсів, розширює виробництво за рахунок власних коштів. Таким чином, потенціал кредитоспроможності даного позичальника досить високий. За підсумками балансів підприємством отримано прибуток, який використовується в основному на формування власних фондів (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Звіт про фінансові результати*

Стаття звіту	Звіт №1	Звіт №2
Виторг від реалізації, тис. грн.	166201,46	66260,04
Собівартість реалізації, тис. грн.	138518,07	57196,06
Відвернені кошти, тис. грн.	128115,90	2098,14
Прибуток звітного року, тис. грн.	69930,21	4408,53

Розглянемо структуру дебіторської заборгованості за окремими дебіторами, сумами, термінами виникнення і погашення (табл. 4.3 - 4.4).

* Дані умовні.

Звіт 1 (на 1 січня)*

Дебітор	Сума, тис. грн.	Дата виник- нення	Термін пога- шення	Відсоткова частка в за- гальній за- боргованості, %
Підприємство А	520,6	15.12	15.03	15
Підприємство Б	2451,0	01.11	15.01	71
Підприємство В	58,3	01.12	01.02	2
Підприємство Г	200,0	15.11	15.01	12
Загальна сума	3429,9			100

Оскільки частка дебіторської заборгованості підприємства Б склала більше 70% від загальної дебіторської заборгованості, то коригувальний бал дорівнює п'яти (дебіторська заборгованість складає 9% від оборотних активів).

Таблиця 4.4

Звіт 2 (на 1 липня)**

Дебітор	Сума, тис. грн.	Дата виник- нення	Термін пога- шення	Відсоткова частка в за- гальній забор- гованості, %
Підприємство А	540,0	01.05	01.08	4
Підприємство Б	120,0	15.06	20.07	1
Підприємство В	7365,0	01.06	01.09	52
Підприємство Г	6000,0	10.06	10.09	43
Загальна сума	14075,5			100

На другу звітну дату жодна з окремих дебіторських заборгованостей не перевищує 70% загальної дебіторської заборгованості, тому коригувальний бал дорівнюватиме нулю.

Розрахунок основних фінансових показників і оцінки платоспроможності позичальника в балах будуть такими, як показано в табл. 4.5.

* Дані умовні.

** Дані умовні.

**Основні фінансові показники
і оцінка платоспроможності позичальника**

Найменування коефіцієнта	Значення на звіт 1	Значення на звіт 2	Зміна за період	Отримана оцінка в балах на звіт 1	Отримана оцінка в балах на звіт 2
Коефіцієнт незалежності (>0,4)	0,88	0,88	Немає зрад.	20	20
Співвідношення позикових і власних коштів (0,3-1)	0,11	0,12	(+)	0	0
Коефіцієнт покриття (загальний) (>1)	3,44	4,19	(+)	20	20
Проміжний коефіцієнт покриття (>0,6)	0,58	2,25	(+)	0	10
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (>0,1)	0,26	0,78	(+)	10	10
Рентабельність продажів (>0,1)	0,15	0,11	(-)	10	10
Рентабельність основної діяльності (>0,1)	0,17	0,12	(-)	10	10
Виконання «золотого» правила (так/немає)	Немає	Немає	(-)	0	0
Рейтингова оцінка				70	80
Коригувальний бал				5	0
Підсумкова рейтингова оцінка				65	80
Клас платоспроможності				2	1

Більшість розрахованих коефіцієнтів перевищують значення, що рекомендуються. Але водночас помітно, що розраховані за даними за перше півріччя коефіцієнти значно кращі, ніж коефіцієнти, які розраховані за даними річного звіту. Як уже згадувалося вище, це викликано деяким спадом активності бізнесу в зимовий період. Отримана підсумкова рейтингова оцінка для піврічного звіту переводить підприємство в групу першокласних позичальників.

Оцінку ділової активності позичальника показано в табл. 4.6.

Оцінка ділової активності позичальника*

Найменування показника	Значення на звіт 1	Значення на звіт 2
Короткострокова дебіторська заборгованість:	3429,9	14075,5
у т.ч. прострочена	Немає	Немає
сумнівна до сплати, але не прострочена	Немає	Немає
Середньомісячні обороти з погашення дебіторської заборгованості за останні 6 місяців	-	6564,54
Короткострокова кредиторська заборгованість:	10933,70	9583,62
у т.ч. прострочена	Немає	Немає
Середньомісячні обороти з погашення кредиторської заборгованості за останні 6 місяців	-	10612,41
Загальний коефіцієнт оборотності	0,64	0,26 (0,52)
Оборотність запасів (у днях)	67	51
Оборотність короткострокової дебіторської заборгованості (у днях)	16	64
Оборотність короткострокової кредиторської заборгованості (у днях)	31	27
Співвідношення короткострокових дебіторської та кредиторської заборгованостей	0,3	1,5
Оборотність оборотних коштів (у днях)	81	110

Значне збільшення оборотності короткострокової дебіторської заборгованості (з 16 до 64 днів) свідчить про наявність серйозних труднощів з оплатою, які виникли в розрахунках з покупцями продукції, що призвело до зниження ефективності використання коштів підприємства. Однак даний параметр характеризує не стільки саме підприємство, скільки макроекономічну ситуацію, у якій воно функціонує, а також значне зниження виторгу позичальника, що пов'язано з загальним спадом ділової та споживчої активності в «сезон відпусток».

Разом з цим оборотність короткострокової кредиторської заборгованості трохи зменшилася, а це означає, що підприємство здійснює свої платежі стабільно.

Зменшення оборотності запасів свідчить про вдосконалення технологічного ланцюжка, зменшення затоварювання й оперативне освоєння придбаних матеріалів.

* Розраховано за даними балансу. В даному випадку вони умовні.

Слід зазначити, що для підприємств подібного профілю (оптова торгівля) найінформативнішими є показники, розраховані за підсумками року, а показники піврічного звіту виконують інформативну функцію в частині прогнозування фінансових результатів на поточний рік.

На останню звітну дату розглянутий позичальник має перший клас платоспроможності та високий потенціал для кредитування. Підприємство має позитивну тенденцію розвитку, однак змушене знижувати рентабельність виробництва (очевидно, через загострення конкуренції на ринку). Є деякі складності з оплатою одержувачами продукції, однак навіть за таких умов ліквідність підприємства залишається дуже високою.

Розділ 5. ПОКАЗНИКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ РОСІЙСЬКІ Й ІНОЗЕМНІ КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Одна з методик (прийнята майже у всіх комерційних банках Росії, що займаються кредитуванням підприємств і організацій) оцінки доцільності надання банківського кредиту, розроблена для визначення банками платоспроможності підприємств, що наділяються позиковими коштами, оцінки припустимих розмірів кредитів і термінів їхнього погашення.

Спочатку розглядаються документи позичальника. Основна мета аналізу документів для одержання кредиту - визначити здатність і готовність позичальника повернути позику у встановлений термін і в повному обсязі.

Аналіз даних про позичальника.

Позичальник подає в банк:

I. Юридичні документи:

а) реєстраційні документи: статут організації, установчий договір, рішення (свідчення) про реєстрацію (нотаріально засвідчені копії);

б) картку зразків підписів і печатки, засвідчену нотаріально (перший екземпляр);

в) документ про призначення на посаду особи, що має право діяти від імені організації під час проведення переговорів і підписанні договорів, або відповідне доручення (нотаріально засвідчена копія);

г) довідку про паспортні дані, прописку і місце проживання керівника та головного бухгалтера організації-позичальника.

II. Бухгалтерську звітність у повному обсязі, засвідчену податковою інспекцією, за станом на дві останні звітні дати з розшифровками певних статей балансу (на останню звітну дату): основні кошти, виробничі запаси, готова продукція, товари, інші запаси і витрати, дебітори і кредитори (за найбільш великими сумами).

III. Копії виписок з поточного і валютного рахунків за останні три місяці з найбільшими надходженнями протягом зазначених місяців.

IV. Довідку про отримані кредити з додатком копій кредитних договорів за станом на дату надходження запиту на кредит.

V. Лист-клопотання про надання кредиту (на бланку організації з вихідним номером) з короткою інформацією про організацію і її діяльність, основних партнерів і перспективи розвитку.

Реєстраційні документи підтверджують заможність позичальника як юридичної особи. Принциповим моментом є визначення прав особи, що веде переговори і підписує кредитний договір з банком, на здійснення організацією дій від його імені. Ці права встановлюються на підставі відповідного положення статуту позичальника і документа

про призначення на посаду відповідно до процедури, викладеної в статуті.

Бухгалтерська звітність дає можливість проаналізувати фінансовий стан позичальника на конкретну дату.

Найважливішою інформаційною базою аналізу є бухгалтерський баланс.

При роботі з активом балансу необхідно звернути увагу на таке: у випадку оформлення застави основних засобів (будинку, устаткування та ін.), виробничих запасів, готової продукції, товарів, інших запасів і витрат право власності заставника на зазначені цінності повинно підтверджуватися включенням їхньої вартості до складу відповідних балансових статей.

Залишок коштів на розрахунковому рахунку має відповідати даним банківської виписки на звітну дату.

При аналізі дебіторської заборгованості необхідно звернути увагу на терміни її погашення, оскільки надходження боргів може стати для позичальника одним із джерел повернення кредиту.

При розгляді пасивної частини балансу найпильніша увага має бути приділена вивченню розділів, де відбиваються кредити та інші позикові кошти: необхідно зажадати кредитні договори за тими позиками, заборгованість за якими відбита в балансі та не погашена на дату запиту про кредит, і переконатися, що вона не є простроченою.

Наявність простроченої заборгованості за кредитами інших банків є негативним чинником і свідчить про явні прорахунки і зриви в діяльності позичальника, що, можливо, планується тимчасово компенсувати за допомогою кредиту. Якщо заборгованість не є простроченою, то необхідно по можливості забезпечити, щоб термін погашення кредиту наставав раніше погашень інших кредитів. Крім того, слід проконтролювати, щоб пропонована як забезпечення застава за запитуваним кредитом не була закладена іншому банку.

При оцінці стану кредиторської заборгованості необхідно переконатися, що позичальник спроможний вчасно розплатитися з тими кредиторами, чиїми коштами він користується у вигляді товарів або послуг, авансів і т.д. У даному розділі відбиваються також кошти, отримані позичальником від партнерів за угодами позик; ці угоди мають бути розглянуті аналогічно кредитним угодам позичальника з банками.

У тому випадку, якщо дата надходження запиту на кредит не збігається з датою складання фінансової звітності, фактична заборгованість позичальника за банківськими кредитами, як правило, відрізняється від відбитої в останньому балансі. Для точного визначення заборгованості потрібна довідка про всі не погашені на момент запиту банківські кредити з додатком копій кредитних угод.

Важливим позитивним фактором є наявний досвід кредитування даного позичальника банком, на підставі якого можна судити про перспективи погашення запитуваного на даний момент кредиту. У тому

випадку, якщо кредит є черговим у ряді попередніх, вчасно погашених кредитів, то під час прийому заявки від даного позичальника можна не подавати в банк свої юридичні документи, але треба обов'язково повідомити банк про всі внесені зміни.

Банки повинні одержати відповідь на запитання про платоспроможність підприємства, тобто про готовність повернути позикові кошти в строк. За рахунок чого підприємство буде повертати борги, у тому числі кредит, якщо воно одержить цей кредит у банку?

Кошти для погашення боргів - це насамперед гроші на рахунках підприємства.

Потенційним засобом для погашення боргів є дебіторська заборгованість, яка під час кругообігу коштів повинна перетворитися в готівку.

Засобом для погашення боргів можуть служити також наявні в підприємства запаси товарно-матеріальних цінностей. За умов їхньої реалізації підприємство дістане грошові кошти.

Іншими словами, теоретично погашення заборгованості забезпечується всіма оборотними коштами підприємства. Так само теоретично можна було б припустити, що якщо в підприємства оборотні кошти перевищують суму заборгованості, то воно готове до погашення боргів, тобто платоспроможне. Однак якщо підприємство спроможне спрямувати всі оборотні кошти на погашення боргів, то водночас припиняється його виробнича діяльність, тому що в нього залишаються тільки основні кошти, а грошей на придбання матеріальних оборотних коштів немає - вони цілком пішли на виплату заборгованості.

У фінансовій теорії існують зразкові нормативи для показника платоспроможності, які називаються **загальним коефіцієнтом покриття**.

У 1990-91 рр. вважалося, що він має бути не нижче 2-2,5. У цей час в умовах нестабільності в економіці його мінімальна величина оцінювалася вище 3-4.

Однак саме нестабільність унеможлиблює яке-небудь нормування цього показника взагалі. Він має оцінюватися для кожного конкретного підприємства за його балансовими даними. Для такої оцінки треба визначити, скільки оборотних коштів повинно залишити в своєму розпорядженні підприємство після погашення поточних боргових зобов'язань на інші нестачі - безперебійне ведення виробничого процесу, погашення довгострокових зобов'язань і т.п. Крім того, варто врахувати, що під час визначення загального коефіцієнта покриття береться до уваги уся дебіторська заборгованість при розрахунках джерел погашення короткострокових зобов'язань. Але серед дебіторів є і неплатоспроможні покупці, і замовники, що з різних причин не оплачують продукцію даного підприємства. Всі ці обставини і визначають,

наскільки має бути вище одиниці показник загального коефіцієнта покриття.

Банки розвинутих капіталістичних країн застосовують складну систему великої кількості показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів. Ця система диференційована залежно від характеру позичальника (фірма, особа, вид діяльності), а також може ґрунтуватися як на сальдових, так і оборотних показниках звітності клієнтів. Саме так американські економісти описують систему оцінки кредитоспроможності, побудовану на сальдових показниках звітності. Американські банки використовують чотири групи основних показників:

- ліквідність фірми;
- оборотність капіталу;
- залучення коштів;
- прибутковість.

До першої групи відносяться коефіцієнти ліквідності (КЛ) і покриття (КП).

КЛ - співвідношення найліквідніших коштів і довгострокових боргових зобов'язань. Ліквідні кошти складаються з коштів і дебіторської заборгованості короткострокового характеру. Боргові зобов'язання складаються із заборгованості за позикою короткострокового характеру, за векселями, неоплаченими вимогами та іншими короткостроковими зобов'язаннями. КЛ прогнозує здатність позичальника оперативно в строк сплатити борг банку в найближчій перспективі на основі оцінки структури оборотного капіталу. Чим вище КЛ, тим вище кредитоспроможність.

КП - співвідношення оборотного капіталу і короткострокових боргових зобов'язань. КП показує межу кредитування, достатність усіх видів коштів клієнта для сплати боргу. Якщо КП менше 1, то межі кредитування порушені, позичальнику більше не можна давати кредит: він є некредитоспроможним.

Показники оборотності капіталу, що відносяться до другої групи, відбивають якість оборотних активів і можуть використовуватися для оцінки зростання коефіцієнта покриття. Наприклад, при збільшенні значення цього коефіцієнта за рахунок зростання коштів і одночасного уповільнення їхньої оборотності не можна робити висновок про підвищення кредитоспроможності позичальника.

Коефіцієнти залучення (КЗ) утворюють третю групу оцінних показників. Вони розраховуються як відношення всіх боргових зобов'язань до загальної суми активів або до основного капіталу; показують залежність фірми від позикових коштів. Чим вище коефіцієнт залучення, тим гірше кредитоспроможність позичальника.

Показники третьої групи тісно зв'язані з показниками четвертої групи, які характеризують **прибутковість фірми**. До них відносяться: норма прибутковості, частка прибутку в доходах, норма прибутку на активи, норма прибутку на акцію. Якщо зростає залежність фірми від

позикових коштів, то зниження кредитоспроможності, що оцінюється на основі КЗ, може компенсуватися ростом прибутковості.

Оцінка кредитоспроможності клієнтів французькими комерційними банками містить три блоки:

1) оцінка підприємства й аналіз його балансу, а також іншої звітності;

2) оцінка кредитоспроможності клієнтів на основі методик, прийнятих окремими комерційними банками;

3) оцінка кредитоспроможності з використанням даних картотеки Банку Франції.

Під час оцінки підприємства банк цікавиться такими питаннями:

а) характером діяльності підприємства і тривалістю його функціонування;

б) факторами виробництва:

- трудовими ресурсами в розрізі керівників, керівників і персоналу (освіта, компетентність і вік керівника, наявність у нього спадкоємців, частота переміщення керівників за посадами, структура персоналу, показники простою, співвідношення оплати праці та доданої вартості (має бути в межах 70%);

- виробничими ресурсами (співвідношення амортизації й коштів, що підлягають амортизації, рівень інвестицій);

- фінансовими ресурсами;

- економічним середовищем (на якій стадії життєвого циклу знаходиться продукція, що випускається, чи є підприємство монопольним виробником, умови конкуренції, стадія розвитку ринку основної продукції підприємства, комерційна політика фірми, ступінь освоєння прийомів і способів маркетингу).

На основі результатів діяльності визначаються показники, подані в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Показники кредитоспроможності, які використовують іноземні комерційні банки (Франція)

Показник	Метод визначення
Виторг від реалізації	
Валовий комерційний дохід або комерційна маржа (ВД)	Виручка від реалізації мінус вартість придбаних товарно-матеріальних цінностей і готових виробів
Додана вартість (ДВ)	ВД мінус експлуатаційні витрати (адміністративні, на субпідрядників)
Валовий експлуатаційний дохід (ВЕД)	ДВ мінус витрати на зарплату, мінус податки на зарплату, мінус оплата відпусток

Показник	Метод визначення
Валовий експлуатаційний результат (ВЕР)	ВЕД мінус сплата відсотків за кредит, плюс дохід від вкладення коштів в інші підприємства і мінус відрахування у фонд ризику
Прибуток, що може бути використаний для самофінансування (СФ)	ВЕР мінус прибуток, що розподіляється між працівниками підприємства, і мінус податки на прибуток
Чистий прибуток (П)	СФ плюс або мінус випадкові доходи (витрати), мінус амортизація нерухомості

Баланс та інші форми звітності використовуються, по-перше, для оцінки співвідношення сальдових показників і, по-друге, для розрахунку коефіцієнтів кредитоспроможності на основі оборотних показників. Предметом аналізу є такі пропорції, як співвідношення довгострокової заборгованості та власних коштів, співвідношення стабільних власних ресурсів і суми активів, динаміка витрат і збитків порівняно з темпами зростання виробництва і т.д. Дані звітності фірми зіставляються з даними зведеного балансу, що складається на основі балансу однорідних підприємств. Одним з основних напрямків аналізу даних балансу є визначення банківського ризику.

Показники стану готівки оцінюються з урахуванням рівня розвитку підприємства, його рентабельності і якості потреби в оборотних коштах. Останнє вивчається на основі показників швидкості обороту залишків сировини і готової продукції на складі, а також термінів розрахунків з постачальниками.

Як один із варіантів приватної методики оцінки кредитоспроможності клієнта комерційним банком можна навести методику Credit Line. Ця методика являє собою систему оцінки, побудовану на п'яти коефіцієнтах:

$$K1 = \text{ВЕД} / \text{ДВ};$$

$$K2 = \text{Фінансові витрати} / \text{ДВ};$$

$$K3 = \text{Капіталовкладення за рік} / \text{ДВ};$$

$$K4 = \text{Довгострокові зобов'язання} / \text{ДВ};$$

$$K5 = \text{Чисте сальдо готівки} / \text{Оборот}.$$

Кожний з показників оцінюється в межах чотирьох балів, визначається загальний підсумок у балах. До цього підсумку додаються літери А, Б, З, і Д залежно від достатності власного капіталу. Достатність оцінюється на основі співвідношення власного капіталу і доданої вартості. Норма зазначеного співвідношення - 20%. Сума балів з літерою визначає рівень кредитоспроможності клієнта.

Враховуються також і дані картотеки банку Франції. Ця картотека має чотири розділи. В першому розділі підприємства підрозділяються на 10 груп залежно від розміру активу балансу, кожній групі надаються літери від А до К. Другий розділ є розділом кредитного котирування, що виражає довіру та може бути допущене відносно підприємств. Це котирування ґрунтується на вивченні фінансової ситуації та рентабельності, а також на оцінці керівників, власників капіталів і підприємств, з якими клієнт має тісні комерційні зв'язки. Кредитне котирування поділяє підприємства на 7 груп, яким присвоюються шифри від 0 до 6.

Третій розділ класифікує підприємства за їхньою платоспроможністю. Банк Франції фіксує всі випадки неплатежів і залежно від цього підрозділяє клієнтів комерційних банків на три групи, яким присвоюються шифри 7, 8 або 9. Шифр 7 означає пунктуальність у платежах, відсутність реальних труднощів у коштах протягом року. Шифр дається під час тимчасових утруднень, пов'язаних з наявністю коштів, що не ставлять під серйозну загрозу платоспроможність підприємства. Шифр 9 означає, що платоспроможність підприємства дуже скомпроментована.

Четвертий розділ картотеки поділяє всіх клієнтів на дві групи: підприємства, векселі та цінні папери, які можуть бути переобліковані або ні в Банку Франції.

В основі визначення класу кредитоспроможності позичальника лежить критеріальний рівень показників та їхній рейтинг.

Коефіцієнти і показники на рівні середніх величин є підставою віднесення позичальника до II класу, вище середніх - до I і нижче середніх - до III. Як приклад можна навести таку модель шкали для державних і акціонерних підприємств (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Модель шкали для державних і акціонерних підприємств

Найменування галузі	Коефіцієнт ліквідності (КЛ)			Коефіцієнт покриття (КП)			Платоспроможність (ПС)		
	I клас	II клас	III клас	I клас	II клас	III клас	I клас	II клас	III клас
Галузь I	Більше 0.6	0.6-0.4	Менше 0.4	Більше 1.5	1.5-1.3	1.3-1.0	Більше 50%	50-30%	Менше 30%
Галузь II	Більше 0.4	0.4-0.25	Менше 0.25	Більше 2.0	2.0-1.5	1.5-1.0	Більше 35%	35-25%	Менше 25%
Галузь III	Більше 0.45	0.45-0.3	Менше 0.3	Більше 1.8	1.8-1.3	1.3-1.0	Більше 60%	60-45%	Менше 45%

Рейтинг і значущість показника в системі визначається економістом індивідуально для кожного позичальника залежно від політики даного комерційного банку, особливостей клієнта, ліквідності його балансу, положення на позиковому ринку. Наприклад, висока частка короткострокових ресурсів, наявність простроченої заборгованості за позицію і неплатежами постачальникам підвищують роль коефіцієнта ліквідності, що оцінює здатність підприємства до оперативного вивільнення коштів. Стимулювання ресурсів банку в кредитування постійних запасів, зниження розміру власних коштів підвищують рейтинг показника забезпеченості власними коштами. Під час оцінки кредитоспроможності на перше місце висувують рівень коефіцієнта покриття, порушення економічних меж кредиту і закредитованість клієнтів.

Загальна оцінка кредитоспроможності наводиться в балах. Бали являють собою суму добутоків рейтингу кожного показника і класу кредитоспроможності. I клас надається при 100-150 балах, II клас - при 151-250 балах і III клас - при 251-300 балах.

Приклад визначення суми балів наведено в табл. 5.3.

Таблиця 5.3

Визначення суми балів для оцінки кредитоспроможності

Показники	Рейтинг показників, %	Варіант												
		1		2		3		4		5		Рейтинг показників, %	6	
		Клас	Бали	Клас	Бали	Клас	Бали	Клас	Бали	Клас	Бали		Клас	Бали
КЛ	40	I	40	II	80	III	120	III	120	I	40	20	III	60
КП	30	I	30	II	60	III	90	III	90	II	60	10	III	30
ПС	30	I	30	II	60	III	90	II	60	III	90	70	II	140
Разом	X	I	100	II	200	III	300	III	270	II	190	X	II	230

При коефіцієнтах і показниках, усі значення яких відповідають I класу, кількість балів дорівнює 100, II класу - 200 і III класу - 300 (варіанти 1, 2, 3). Тому пропонується, що при проміжній величині балів близько 100 (тобто 100-150 балів) надається I клас, до 200 (тобто 151-250 балів) - II клас і до 300 (тобто 251-300) - III клас.

У четвертому варіанті фактичне значення КЛ і КП дозволяє надати III клас, а ПС - II клас. У підсумку позичальник має 270 балів, що відповідає III класу.

Зміна рейтингу показників за умов збереження класності кожного з них може привести до зміни загального класу кредитоспроможності. Наприклад, у четвертому та шостому варіантах КЛ, КП і ПС мають

однаковий клас, але рейтинг надано різний. У результаті в четвертому варіанті позичальник має III клас, а у шостому – II клас.

Під час оцінки кредитоспроможності клієнта комерційного банку рекомендується використовувати не тільки основні, але й додаткові показники. У їхньому числі можуть бути показники, що характеризують оборотність коштів або коштів у розрахунках, частку ліквідних активів у загальній сумі оборотних коштів або співвідношення ліквідних активів I класу і заборгованості, рівень неплатежів за минулий період, ефективність виробничого потенціалу, прибутковість свою та партнерів (наприклад, кредитоспроможність замовника), середню тривалість будівництва, рівномірність розподілу доходу.

Однаковий рівень показників і сума балів досягаються під впливом різних факторів. Так, збільшення загального розміру ліквідних коштів за рахунок товарно-матеріальних запасів далеко не завжди створює міцну гарантію повернення позик. Збільшення залишків річної продукції, що не має широкого споживача або пов'язана з транспортними утрудненнями, не гарантує своєчасного повернення позики. Збільшення КЛ і КП може пояснюватися скороченням боргових зобов'язань. Висновок про кредитоспроможність клієнта залежатиме від причини цього скорочення. Якщо, наприклад, заборгованість за короткостроковими позиками зменшилася через зрив постачань сировини, то зростання коефіцієнта не можна оцінювати як зміцнення фінансового положення клієнта. Аналіз факторів, що змінили рівень відповідних коефіцієнтів і показників, має бути обов'язковим елементом оцінки кредитоспроможності клієнта комерційного банку. Основні напрямки цього аналізу:

1. Аналіз впливу ліквідних коштів у цілому і їхніх елементів на коефіцієнти ліквідності та покриття:

- оцінка зміни коефіцієнта покриття під впливом зміни товарно-матеріальних запасів;
- вивчення зміни структури боргових зобов'язань і її впливу на коефіцієнти ліквідності та покриття.

2. Аналіз факторів, що визначили підвищення або зниження показника забезпеченості власними коштами:

- оцінка показника забезпеченості власними коштами з позиції достатності власних коштів клієнта.

3. Аналіз факторів зміни рівня коефіцієнтів і показників кредитоспроможності дозволяє точніше визначити клас кредитоспроможності, а також умови за даним класом.

Не рекомендується підвищувати клас кредитоспроможності клієнта банку або домовлятися про умови кредитування за даним класом під час:

- поліпшення коефіцієнта ліквідності тільки за рахунок збільшення дебіторської заборгованості або залишків готової продукції;

- підвищення коефіцієнта покриття за рахунок зростання залишків готової продукції, не забезпеченої договорами на збут, або залишків сировини, що важко реалізуються, та незавершеного виробництва;

- погіршення структури ліквідних коштів;

- фактичної наявності власних оборотних коштів у розмірі менше ніж постійна мінімальна потреба в них;

- зростання показника забезпеченості власними коштами малих виробничих структур за рахунок фондів, пов'язаних з ризиковою діяльністю підприємства;

- поліпшення показника забезпеченості виробничої діяльності договорами за рахунок результатів угод з некредитоспроможними покупцями і постачальниками.

За даними американських аналітиків 35-40% прострочених позик виникає в результаті недостатньо глибокого аналізу фінансового положення позичальника на попередній стадії переговорів.

Клієнт, що звертається в банк за одержанням кредиту, повинен подати заявку, де містяться вихідні дані про необхідну позику:

- ціль;

- розмір кредиту;

- на який термін;

- передбачуване забезпечення.

До заявки мають бути додані документи і фінансові звіти, що служать обґрунтуванням прохання про надання позики і пояснюють причини звертання в банк. Ці документи - необхідна складова частина заявки. Їхній ретельний аналіз проводиться на наступних етапах, після того, як представник банку проведе попереднє інтерв'ю з позичальником і зробить висновок про перспективність угоди.

У солідних банках багатьох країн до складу пакета супровідних документів, поданих у банк разом із заявкою, входять такі документи:

1. Нотаріально засвідчені **копії установчих документів** компанії-позичальника.

2. **Фінансовий звіт**, що містить баланс і рахунок прибутків і збитків за останні три роки. Баланс складається на певну дату (кінець року) і показує структуру активів, зобов'язань і капіталу компанії. Звіт про прибутки і збитки охоплює річний період і дає докладні дані про доходи і витрати компанії, чистий прибуток, його розподіл (відрахування в резерви, виплата дивідендів і т.д.).

3. **Звіт про рух касових надходжень**, який базується на порівнянні балансів компаній за два звітних періоди і дозволяє визначити зміни різних статей і рух фондів. Звіт дає повну картину використання ресурсів, часу вивільнення фондів і утворення дефіциту касових надходжень.

4. **Внутрішні фінансові звіти**, що більш детально характеризують фінансовий стан позичальника.

5. **Дані внутрішнього оперативного обліку.** Складання балансу потребує багато часу. Однак банку-кредитору можуть знадобитися дані оперативного обліку, що містяться в даних, підготовлених для керівництва компанії-позичальника. Ці документи стосуються поточних операцій і продажів, величини запасів і т.д.

6. **Прогноз фінансування,** що містить оцінку майбутніх продажів, витрат виробництва продукції та інших витрат, дебіторської заборгованості, оборотності коштів, потреби в готівці, капіталовкладеннях і т.д. Мова йде про баланс, що включає прогнозний варіант балансових рахунків і рахунків прибутків і збитків на майбутній період, і касовий бюджет, що прогнозує надходження і витрату готівки (за тижнями, місяцями, кварталами).

7. **Податкові декларації** Це важливе джерело додаткової інформації. В ній можуть міститися дані, не включені в інші документи. Крім того, вони можуть характеризувати позичальника, якщо буде виявлено, що він ухиляється від сплати податків з частини прибутку.

8. **Бізнес-план.** Багато кредитних заявок пов'язано з фінансуванням початкуючих підприємств, які ще не мають фінансових звітів та іншої документації. У цьому випадку компанія-позичальник подає в банк докладний бізнес-план, що має містити дані про мету проекту і методи його здійснення.

Зокрема, документ повинен включати:

- опис продуктів або послуг, що будуть запропоновані на ринку (включаючи патенти, ліцензії), плани досліджень і розробок і т.д.;

- галузевий і ринковий прогноз (опис ринків, інших компаній, що пропонують аналогічний продукт, переваги і слабкі сторони конкурентів);

- плани маркетингу (мета, реклама, вартість кампанії з просування продукту на ринку і т.д.);

- план виробництва (потреба у виробничих потужностях, робочій силі, устаткуванні і т.д.)

- план менеджменту (структура компанії, керівні органи та ін.);

- фінансовий план (прогноз руху готівки, перспективний баланс на п'ять майбутніх років).

Заявка надходить відповідному кредитному працівнику, який після розгляду проводить попередню бесіду з майбутнім позичальником - власником або представником керівництва фірми. Подібні зустрічі дозволяють кредитному інспектору з'ясувати не тільки важливі деталі кредитної угоди, але й скласти психологічний портрет можливо-го позичальника, оцінити професійну підготовку керівництва компанії, реалістичність їхніх оцінок стану і перспектив розвитку підприємства. У ході бесіди кредитному працівнику немає необхідності з'ясовувати всі

аспекти роботи компанії-позичальника, він має сконцентрувати увагу на ключових питаннях, що становлять інтерес для банку-кредитора.

Практика провідних зарубіжних банків показує, що ознайомлювальна бесіда з потенційним позичальником може стосуватися запитань, які ставляться у певній послідовності (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

**Запитання кредитного працівника
до потенційного позичальника**

1. Дані про клієнта і його компанію
Яка правова форма компанії? Коли вона була заснована? Як була зроблена оцінка майна, пропонованого як забезпечення? Чи піддається це майно псуванню? Які витрати з його збереження? Хто власник (основний акціонер або пайовик) компанії, скільки акцій (паїв) він має? Яка основна продукція компанії (або які види основних послуг) ? Який досвід і кваліфікація менеджерів? Чи прибуткова компанія? Хто основні клієнти - постачальники чи покупці компанії? На яких умовах продається товар (послуга)?
2. Запитання про кредит
На яку суму клієнт хотів би одержати кредит? Як ним визначається ця сума? Чи достатньо обґрунтований складений прогноз фінансових потреб? Чи враховують умови, на яких клієнт хоче одержати кредит, термін служби активів, що фінансуються за допомогою кредиту? Чи враховують умови кредиту здатність клієнта погасити кредит у строк?
3. Запитання про погашення кредиту
Як клієнт передбачає погашати кредит? Скільки готівки компанія одержує в ході операційного циклу? Чи має клієнт спеціальне джерело погашення кредиту? Чи є юридичні особи, які готові дати гарантію? Який їх фінансовий стан?
4. Запитання про забезпечення повернення кредиту
Який вид забезпечення? Хто власник забезпечення? Де і під чиїм контролем воно знаходиться? Як була здійснена оцінка майна, пропонованого як забезпечення?

5. Запитання про відносини клієнта з іншими банками

Послугами яких банків користується в даний час клієнт?

Чи звертався він за кредитом в інші банки?

Чому клієнт прийшов саме в цей банк?

Чи має клієнт непогашені кредити, які їхня сума і терміни погашення?

На першому етапі кредитування банк має з'ясувати:

1. Серйозність, надійність і кредитоспроможність позичальника, його репутацію як можливого партнера з бізнесу. Особливо це стосується нових клієнтів.

2. Обґрунтованість кредитної заявки і ступінь забезпечення повернення кредиту. Банк може в разі потреби сам вибрати свої вимоги до кредитної пропозиції й ознайомити з ними позичальника.

3. Відповідність кредитної пропозиції кредитній політиці банку і структурі формування його позикового портфеля.

Банку варто утриматися від надання позик підприємствам тих галузей економіки, у яких банківським службовцям, що займаються кредитуванням, не вистачає професійних знань. Але банк у даному випадку може залучити для оцінки кредитної пропозиції компетентних експертів. Однак це призведе до збільшення витрат банку і не стане гарантією від ризиків, пов'язаних із кредитуванням.

Ключовим моментом аналізу будь-якої заявки і супровідних документів, а також результатів бесід є визначення характеру позичальника і його кредитоспроможності. Кредитний інспектор, часто допомагаючи позичальнику готувати заявку, з'ясовує обсяг доходів і активів, що становлять цінність (таких, як високоліквідні цінні папери або ощадні депозити), якими позичальник планує погасити кредит. Усі відповіді клієнта, як правило, дають значно більше інформації, ніж дані, викладені в письмовому вигляді.

Кредитні інспектори надають значення не тільки розміру, але й стабільності доходів позичальника (юридичних і фізичних осіб). Вони воліють одержувати від клієнта інформацію про чистий дохід (тобто про доходи після всіх виплат і утримань). Якщо мова йде про індивідуального позичальника, то співробітники банку звичайно зв'язуються з роботодавцями клієнта для перевірки вірогідності зазначеного ним рівня доходів і тривалості роботи в даній фірмі.

Непрямым показником розміру і стабільності доходу служать дані про середньоденний залишок на поточному (депозитному) рахунку клієнта. Ці дані, подані позичальником, інспектор порівнює з інформацією, отриманою з відповідного банку.

Підтримка значних залишків на поточних (депозитних) рахунках у банках свідчить про надійність фінансового положення клієнта, його фінансову дисциплінованість і серйозність наміру погасити одержуваний кредит.

Кредитні інспектори осудливо відносяться до появи так званої "піраміди боргу", коли позичальник бере кредит в одній фірмі або банку для оплати боргу іншому кредиту. З поля зору інспектора не значна і зростаюча заборгованість клієнта за кредитними картками і часті повернення чеків, виписаних клієнтом з його рахунка. На основі подібних фактів робиться висновок про реальний фінансовий стан клієнта та про його навички керування коштами.

На цьому попередньому етапі роботи по кредитуванню інспектор зможе визначити порядність клієнта і вірогідність поданої ним інформації. Після уважного вивчення всіх документів, поданих потенційним позичальником, проведення бесіди, оцінки інформації, отриманої на запитання, кредитний інспектор за узгодженням з керівництвом банку і начальником відділу приймає рішення про продовження роботи з клієнтом або відмову йому. Якщо приймається рішення про продовження роботи з клієнтом, то інспектор комплектує кредитне досьє (включаючи в нього заявку і супровідні документи, відповіді на запитання, записи бесід і т.д.) і здійснює ретельне вивчення кредитоспроможності клієнта.

Існує безліч різних методик аналізу фінансового стану клієнта і його надійності з точки зору своєчасного погашення боргу банку. На практиці банки США застосовують "Правила шести "Сі", у яких критерії добору клієнтів позначені словами, що починаються буквами "Сі" (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Шість основних принципів кредитування (правила шести "Сі")

Характер (Character)	Кредитна історія клієнта. Досвід інших кредиторів, пов'язаних з даним клієнтом. Мета кредиту, досвід клієнта в складанні прогнозів. Кредитний рейтинг, наявність осіб, що ставлять другий підпис, або гарантів за запитуваним кредитом
Здатність (Capacity)	Наявність клієнта і гарантів. Копія статуту, рішень та інших документів про юридичний статус позичальника. Опис історій юридичного статусу власника; здійснювані операції, продукція, основні клієнти і постачальники позичальника
Кошти (Cash)	Прибуток, дивіденди й обсяги продажів у минулому. Достатність планованої стелі готівки і наявність ліквідних резервів. Терміни погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей, оборотність товарно-матеріальних запасів. Структура капіталу. Контроль за витратами, показники покриття. Динаміка цін на акції, якість керування. Зміст аудиторського висновку. Останні зміни в бухгалтерському обліку

Забезпечення (Collateral)	Право власності на активи, їхній термін служби. Імовірність морального старіння активів. Їхня залишкова вартість. Ступінь спеціалізації за активами. Право арешту, борги й обмеження. Зобов'язання заставні і за лізингом. Страхування клієнта, гарантії, відносні позиції банку як кредитора; судові позови і стан з оподаткуванням; можливі майбутні потреби у фінансуванні
Умови (Conditions)	Стан клієнта в галузі й очікувана частка на ринку. Порівняння результатів діяльності клієнта з результатами діяльності інших фірм даної галузі. Конкурентоздатність продукції, чутливість клієнта і галузі до зміни стадій ділового циклу і змін технології. Умови на ринку праці. Вплив інфляції на баланс фірми і потік готівки клієнта. Довгострокові галузеві прогнози. Правові, політичні фактори, фактори, пов'язані з навколишнім середовищем
Контроль (Control)	Відповідні закони в банківській діяльності і правила щодо характеру і якості кредитів. Відповідна документація для контролерів. Підписані документи про визнання боргу і правильно складені документи на одержання кредиту. Відповідність кредитної заявки-опису кредитної політики банку. Інформація від сторонніх людей(економістів, політичних експертів) щодо факторів, що впливають на процес погашення кредиту

Характер позичальника. Кредитний інспектор має бути переконаний у тому, що клієнт може досить точно вказати мету одержання кредиту і має серйозні наміри погасити його. Якщо в інспектора немає належної впевненості щодо мети запитуваного кредиту, то її треба уточнити. Навіть у цьому випадку кредитному інспектору слід установити: як клієнт відноситься до позикових коштів, чи дає правдиві відповіді на запитання банку і чи прикладе він всі зусилля для виплати заборгованості за кредитом. Відповідальність, правдивість і серйозність намірів клієнта погасити всю заборгованість складають те, що кредитний інспектор називає характером позичальника.

Якщо в кредитного інспектора після вивчення документів, поданих позичальником, і бесід з ним виникли сумніви щодо надійності клієнта, його бажання і спроможності погасити кредит, то клієнту варто відмовити в кредитуванні. У протилежному разі банк, напевно, буде мати справи з проблемним кредитом, погашення якого викликає серйозні сумніви.

Здатність запозичати кошти. Кредитний інспектор має бути упевнений у тому, що клієнт, який звертається за кредитом, має юридичне право подавати кредитну заявку і підписувати кредитний договір. Дана характеристика клієнта відома як його здатність запозичати кредитні кошти. Наприклад, у більшості штатів США і регіонів Росії неповнолітні (тобто особи, що не досягли 18 або 21 років) не мають права відповідати за кредитним договором. Банк стикається з труднощами під час стягнення такого кредиту. Кредитний інспектор має бути впевнений у тому, що керівник або представник компанії (банку), що звертається за кредитом, має відповідні повноваження, надані йо-

му засновниками або радою директорів, на проведення переговорів і підписання кредитного договору від імені компанії (банку) для того, щоб визначити, які особи вповноважені на підписання кредитного договору. Стягнення за судом коштів за кредитним договором, підписаним не вповноваженими на те особами, може виявитися неможливим, і банк понесе значні збитки.

Кошти. Ключовий момент будь-якої кредитної заявки полягає у визначенні можливостей позичальника погасити кредит. У цілому позичальник має тільки три джерела погашення отриманих ним кредитів:

- а) потоки готівки;
- б) продаж або ліквідація активів;
- в) залучення фінансів.

Будь-яким із зазначених джерел можна забезпечити залишкову суму коштів для погашення кредиту. Однак банкіри воліють вибирати як основне джерело погашення кредиту позичальником потік готівки, що надходить до нього, оскільки продаж активів може погіршити баланс позичальника, а його додаткові запозичення можуть послабити позиції банку як кредитора. Недостатність потоку готівки є важливим показником погіршення фінансового стану фірми і взаємин із кредиторами. Що таке потік готівки? З погляду бухгалтерського обліку він звичайно визначається в такий спосіб:

$$\text{Потік готівки} = \text{чистий прибуток} + \text{амортизація} + \text{збільшення кредиторської заборгованості} - \text{збільшення запасів товарно-матеріальних цінностей і дебіторської заборгованості.}$$

Однією з переваг даної формули є те, що з її допомогою кредитний інспектор банку може визначити ті сторони діяльності клієнта, що відбивають кваліфікацію і досвід його менеджерів, а також стан ринку, в умовах якого працює клієнт. Позичальник, що "тримається на плаву" переважно завдяки використанню комерційного кредиту (кредиторської заборгованості), в майбутньому стане для банку проблемним клієнтом. Більшість банків будуть мати сумніви щодо доцільності надання йому кредиту.

Забезпечення. Під час оцінки забезпечення за кредитною заявкою кредитний інспектор повинен одержати відповідь на запитання: чи має позичальник достатній капітал або якісні активи для надання необхідного забезпечення за кредитом? Кредитний інспектор звертає особливу увагу на такі характеристики: термін служби, стан і структура активів позичальника. Якщо активи позичальника - це застарілі обладнання і технологія, то їхня цінність як кредитного забезпечення невелика, оскільки подібні активи буде важко перетворити в наявні кошти у випадку недостатності доходів позичальника для погашення заборгованості за кредитом.

Умови. Кредитний інспектор повинен знати, як ідуть справи в позичальника і як зміна економічних та інших умов може вплинути на процес погашення кредиту. За документами кредит може здатися надійним з точки зору забезпечення, але ступінь його надійності може знизитися в результаті скорочення обсягу продажів або доходу в умовах економічного спаду або зростання відсоткових ставок, спричинених інфляцією. Для оцінки стану галузі й економічних умов більшість банків створюють інформаційні центри з базою даних, збирають різні інформаційні матеріали і підсумкові документи про наукові дослідження галузей, у яких діють їхні основні позичальники.

Контроль. Останнім фактором оцінки кредитоспроможності позичальника є контроль, що зводиться до одержання відповідей на таке запитання: наскільки зміна законодавства, правової, економічної і політичної обстановки може негативно вплинути на діяльність позичальника і його кредитоспроможність?

Схема показників, яка має назву "Правила шести "Сі" і застосовується банками США, - один з багатьох підходів оцінки кредитоспроможності та надійності позичальників.

Найвідоміше джерело даних про кредитоспроможність - фірма "Дан Енд Бредстрит", що збирає інформацію приблизно про 3 млн. фірм США і Канади і подає її за передплатою. Короткі дані й оцінки кредитоспроможності кожної фірми публікуються в загальнонаціональних і регіональних довідниках. Більш детальна інформація про окремі фірми повідомляється у вигляді фінансових звітів, найбільш розповсюджений з них - "Інформація про ділове підприємство".

Перший з шести розділів звіту містить дані загального характеру - найменування й адресу фірми, код галузі та підприємства, характер виробництва, форму власності, сумарну оцінку кредитоспроможності (рейтинг), швидкість оплати фірмою рахунків, обсяг продажів, власний капітал, число зайнятих, загальний стан і тенденції розвитку фірми. Сумарна оцінка кредитоспроможності складається з двох частин - двох букв (або цифри і букви) і цифри. Перші два знаки являють собою оцінку фінансової стійкості фірми, а останній - оцінку її кредитоспроможності.

Другий розділ звіту містить дані, одержані від постачальників фірми, щодо акуратності в оплаті рахунків і про максимальний кредит, отриманий протягом року.

Третій розділ включає останній баланс і інформацію про продажі та прибутковність фірми.

Четвертий розділ показує звичайний розмір залишку на депозитному рахунку і платежі за позиками.

П'ятий розділ містить дані про керівників і власників фірми.

В останньому розділі докладно охарактеризовано рід діяльності фірми, її клієнтура і виробничі потужності.

Крім зазначених звітів "Дан Енд Бредстріт" публікує ще кілька видів документів. Один із самих корисних - "Звіт про ключові фінансові статті", який містить значно докладнішу інформацію про фірму. Крім "Дан Енд Бредстріт" існують й такі кредитні бюро, які називаються спеціальними комерційними агентствами. На відміну від широкого охоплення "Дан Енд Бредстріт" вони обмежуються звичайно однією галуззю або видом діяльності.

Іноді банки звіряють свою інформацію з даними інших банків, що мали відносини з подавцем кредитної заявки. Вони можуть також перевірити дані в різних постачальників і покупців даної фірми. Постачальники можуть подавати інформацію про оплату ними рахунків, надані знижки, максимальні та мінімальні суми комерційного кредиту, необґрунтовані претензії і утримання з боку фірми, яка цікавить банк. Контакти з покупцями фірми дозволяють одержати інформацію про якість її продукції, надійність обслуговування і кількість рекламаций на її товари. Таке звіряння інформації з контрагентами фірми й іншими банками дозволяють також виявити репутацію і можливості фірми, що звернулася за кредитом, та її керівників.

Ще одним джерелом даних є Служба взаємного обміну кредитною інформацією під час національної асоціації керування кредитом - організація, що подає дані про кредити, отримані фірмою в постачальників, що знаходяться по всій країні. Члени організації одержують відповідь на запитання: як акуратно платить фірма? Однак в інформації містяться тільки факти, але відсутні аналіз, або пояснення, або рекомендації. Іншими джерелами інформації про фірми, особливо великі, служать комерційні журнали, газети, довідники, державна звітність і т.д. Деякі банки звертаються навіть до конкурентів даної фірми. Таку інформацію варто використовувати вкрай обережно, але вона може виявитися дуже корисною.

- Закон України "Про банки і банківську діяльність" // Відомості ВРУ. – 2001. - № 5-6. - С. 30.
- Абрамова Е., Гурко И. Российские предприятия после августовского шока // Вопросы экономики. – 1999. – №10. – С. 12-16.
- Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. – М.: Логос, 1999. – 132 с.
- Блумфилд Кристофер А. Как взять кредит в банке. – М.: Инфра-М, 1996. – 144 с.
- Голуб В. Концептуальні підходи до управління проблемними кредитами в комерційних банках // Вісник НБУ. – 2000. - №2. - С. 56-59
- Гиляровская Л.Г. Об оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов // Финансы. – 1999. – №4. – С 8-11.
- Долгов С. И., Бартенев С. А. Финансы, деньги, кредит. – М.: Юристъ, 2000. – 784 с.
- Дробозина Л.А., Окунева Л. П. Финансы. Денежное обращение. Кредит. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 479 с.
- Жуков Е.Ф., Максимова Л.М. Банки и банковские операции. – М.: Банки и биржи, 1997. – 471 с.
- Гроші та кредит. Підручник. Івасів Б.С., Савлук М.І., Ющенко В.А., Гребеник Н. І., Дзюблюк О.В. - К.: Терноп. академія народного господарства, 1999. – 403 с.
- Иванов В.М. Деньги и кредит: Курс лекций. – К.: Межрегиональная академия управления персоналом, 1999. – 230 с.
- Кирисюк Г.М., Ляховский В.С. Оценка банком кредитоспособности заемщика // Деньги и кредит. – 1993. - № 4. – С. 3-9.
- Корнієнко Т. Методика визначення класу позичальника для розрахунку розміру резерву відшкодування втрат за кредитними операціями // Вісник НБУ. – 2000. - №3. - С. 35-37.
- Коцовська Р.Р., Ричаківська В.І. Операції комерційних банків. – Л.: Центр Європи, 1997. – 280 с.
- Лаврушин О.И., Ямпольский М.М. Деньги, кредит, банки. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 464 с.
- Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях / Луців Б.Л., Смовженко Т.С., Голуб Г. Г., Карп'як В. О., Кульчицька Р. Б. Навч. посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. 2-ге вид. випр. – К.: Львів. банківський коледж, 1999. – 156 с.
- Людаев В., Еремеева Е. Как без проблем получить кредит в банке: Пособие для менеджеров, стремящихся обеспечить высокую эффективность бизнеса. – Николаев: Изд-во НГУ, 1996. – 118 с.

Остапенко В.В., Мешков В.М. Кредитование банками предприятий: потребности, возможности, интересы // Финансы. – 1999. – №8. – С. 13-15.

Україна: Фінансовий сектор та економіка. Нові стратегічні завдання / Роу А., Власенко Ю., Жиліяєв І., Оленчик А., Пічі С. – К.: Міжнародний банк реконструкції і розвитку, 2001. – 120 с.

Савлук М.І., Мороз А. М. Гроші та кредит. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.

Савлук М., Сугоняко О. Що заважає банкам кредитувати реальну економіку // Вісник НБУ. – 1999. - №12. - С. 24-26.

Сиротина І.А. Кредит под залог: Техника получения. – М.: Приор, 1995. – 80 с.

Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 176 с.

Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку // Вісник НБУ. – 2000. - №3. - С. 40-44.

Циліорик Д. Оцінка фінансового стану позичальника – суб'єкта малого бізнесу // Вісник НБУ. – 2000. - №10. - С. 36-39.

ЗМІСТ

Розділ 1. Поняття кредитоспроможності	3
Розділ 2. Методики оцінки якості позичальників	9
2.1. Методика 1. Рейтингова система оцінки ризиків за кредитами юридичних осіб	9
2.2. Методика 2. Визначення кредитного рейтингу позичальників	10
2.3. Методика 3. Рейтингова система оцінки кредитоспроможності позичальників	14
Розділ 3. Оцінка якості позичальників за наведеними методиками	23
3.1. Характеристика позичальників, що підлягають аналізу	23
3.2. Порівняльна характеристика методик оцінки якості позичальників	37
Розділ 4. Аналіз фінансового стану позичальника	48
Розділ 5. Показники кредитоспроможності, які використовують російські й іноземні комерційні банки	54
Бібліографічний список	72

Власенко Наталія Іванівна
Масюк Леся Василівна

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ
ПОЗИЧАЛЬНИКА

Редактори: А.М. Ємленінова,
Л.О. Кузьменко

Зв. план, 2002

Підписано до друку 08.11.2002

Формат 60x84 1/16. Папір офс. №2. Офс. друк.

Ум.-друк. арк. 4,2. Обл.-вид. арк. 4,68. Т. 50 прим.

Замовлення 553. Ціна вільна

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

[http:// www.khai.edu](http://www.khai.edu)

Видавничий центр “ХАІ”

61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17

izdat@khai.edu